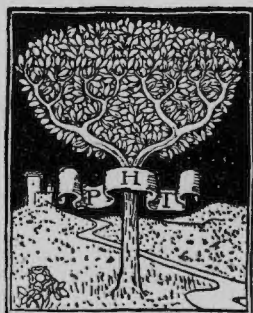

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BERTIL BROOMÉ

1963

ÅRGÅNG 61 · HÄFTE 2

INNEHÅLL

	Sid.
Hert FREDRIC BEDOIRE, Stockholm: Släkten Bedoire	65—92
Landsarkivarie ARNOLD SANDBERG, Vadstena: Victor Örnberg och Vadstena slott	93—107
Professor GOTTFRID CARLSSON, Lund: En märklig svensk i 1500-talets Frank- rike. Jean Bodin om Caspar Holste	108—111
Meddelande	112

SLÄKTEN BEDOIRE

AV FREDRIC BEDOIRE

Släkten Bedoire uppges härstamma från provinsen Saintonge i Frankrike.¹ Därifrån flydde släktens äldste kände stamfader, hugenotten Jean Bedoire (tab. 1), undan religionsförföljelserna och bosatte sig i Stockholm, där han i de bevarade akterna omnämnes första gången i stadens tänkebok 1672, då han erhöll burskap som borgare i Stockholm.

Om släktens historia i Frankrike föreligger inga uppgifter. Enligt en tradition skulle Jean Bedoires sonson, sedermera landshövdingen Jean de Bedoire, vid upphöjelse i svenskt adligt stånd år 1777 i sitt sköldebrev ha återupptagit släktens gamla franska vapen med dess latinska valspråk »Caute non Astute» (= försiktigt ej listigt), hänsyftande på släktens dagar i Frankrike under en tid då försiktigheten var en nödvändighet. I hugenottstaden Nîmes förekom under 1600-talet en släkt Bédoir.² Enligt en obestyrt tidningsuppgift³ levde under 1700-talet i Frankrike en gammal ätt de la Bedoiere.

Filipstadsgrenen av släkten kallar sig de Bédoire.

Litt. om hela släkten: L. M. V. Örnberg, Svenska Ättartal för år 1893; C. Forsstrand, Köpmanshus i gamla Stockholm, 1917 (om släkten under 16- och 1700-talen).

Tabell 1

JEAN d. ä., f. i Frankrike; † 1721 14/3 i Stockholm (Nik.), begr. 18/3 s. å. i Bedoireska gravkoret på Maria kyrkogård.
Perukmakarålderman, grosshandlare.

Bosatte sig i Stockholm trol. omkring 1670, var perukmakare och avlade borgared 1672 17/4 med Anders Knauer och Jean Legrande som löftesmän. Han blev inom kort ålderman i perukmakarskrået men övergav sitt yrke omkring 1690 för att ägna sig åt den mera lönande handeln, import av viner och salt samt export av järn och andra metaller. Han levererade bl. a. koppar till Norrköpings mäs-singsbruk och exporterade dess produkter. Han levererade även diverse varor från kontinenten, såsom damast och gyllenläder, till ho-

¹ Ridderhusgeneal. (jfr svenska adelns ättartavlor); uppgiften är ej verifierad.

² Rietstap, Armorial Général, Suppl. I, Paris 1926.

³ Aftonbladet n:o 212, 13 sept. 1852.

Jean Bedoire d. ä.
tab. 1

<i>Jean d. y.</i> tab. 2				<i>Frans</i> tab. 20
<i>Fredric</i> tab. 3				<i>Jean</i> adl. de <i>Bedoire</i>
<i>Jean Fredric</i> tab. 4				
<i>Carl Fredric</i> tab. 5				<i>Jean Henric</i> tab. 7
<i>Jean Victor</i> tab. 6	<i>Johan Axel</i> tab. 8	<i>Robert Mortimer</i> tab. 13	<i>Henric Anton Herman</i> tab. 15	
	<i>Elis Henric</i> tab. 9	<i>Carl Erik Ludvig Eugén</i> tab. 14	<i>Gustaf</i> tab. 16	
	<i>Helge</i> tab. 10	<i>Wilhelm Gustaf</i> tab. 17	<i>Helge Mauritz</i> tab. 18	
	<i>Jean Anders</i> tab. 11	<i>Kurt Thorsten</i> tab. 12	<i>Gösta Helge Bertil</i> tab. 19	

vet (se härom kammarkollegii skriv. t. Kungl. Maj:t 1698, RA). 1682 19/7 inköpte Jean d. ä. huset kv. Ceres 11 vid Stortorget, där han med sin familj bebodde en våning om 14 eldstäder (mantalslängder 1711, SSA) och där han som änkling bodde till sin död tillsammans med sin med kommerserådet Robert Campbell gifta dotter och hennes familj.

Litt.: SBL 3, 1922; B. Helmfrid, Petter Wetterberg, 1960.

G. 1680 28/12 i Stockholm (Nik.) m. *M a r i q u e* (*Marie*) *Carré*, f. 1661 trol. i Stockholm; † 1712 3/2 där, begr. 11/2 s. å. i Bedoireska gravkoret på Maria kyrkogård, vilket hennes make lät uppföra för henne, sig själv och — enligt inskriften å detsamma — »vor seine Erben». Dtr av siden- och grosshandlaren i Stockholm Frans Carré o. Johanna Padebrugge.

Till sin avlidna hustrus minne skänkte Jean d. ä. nattvardssilvret till Franska reformerta kyrkan i Stockholm, vilket bär inskriptionen »Marie Bedoire obiit 3 Februari a:o 1712».

Litt.: L'Eglise Réformée Française et l'Eglise Luthérienne Française de Stockholm (Paris 1924).

Barn:

1. *Jean d. y.*, f. 1683, vin- och grosshandlare, bankir m. m., † 1753.
Se tab. 2.

2. *Johanna*, f. 1684, dp 1/10 s. å. i Stockholm (Nik.); † 1715 28/9 i Stockholm. G. 1707 där m. handelsmannen och silkestrumpfabrikören *Isaac Toutin*, f. 1676 i Stockholm; † 1747 där, i h. 1:a g. (G. 2:o 1721 m. Regina Adelheid Wittvogel, f. 1690; † 1760 19/9, dtr av handelsmannen och ägaren av källaren Förgyllda Lejonet Didric Wittvogel o. Regina Magdalena Polchow.) Son av juveleraren Valentin Toutin o. Gertrud Uttenhofen.
3. *Maria*, f. 1685 18/10 i Stockholm (Nik.); † 1725 6/12 där, begr. i Maria kyrka. G. 1707 21/2 i Stockholm (Nik.) m. grosshandlaren *Henri Lefebure*, f. 1663, dp 13/12 s. å. i Stockholm; † 1714 där. Son av handelsmannen André Lefebure o. Barbara Paradis.
4. *Magdalena (Magdelaine)*, f. 1688, dp 27/3 s. å. i Stockholm (Nik.); † 1761 30/3 i Stockholm, begr. i Bedoireska gravkoret på Maria kyrkogård. G. 1713 19/3 i Stockholm m. grosshandlaren och kommerserådet *Robert Campbell*, f. 1680 i Skottland; † 1758 4/11 i Stockholm, 77 år och 50 veckor gammal. Tillhörde grenen Campbell of Islay av den högskotska klanen Campbell och son av Walter Campbell, »Capt. of Skipneis», o. h h f. Steuart, som var dtr av den förste earlen of Bute James Steuart.
5. *Frans*, f. 1690, grosshandlare, direktör för Ostindiska kompaniet m. m., † 1742. Se tab. 20.
6. *Sara*, f. 1694 i Stockholm; † 1722 20/7 där. G. 1713 26/3 i Stockholm (Tyska) m. handelsmannen och fabrikören *Christopher Pauli*, f. 1678 i Stockholm; † 1751 där, i h. 1:a g. (G. 2:o 1724 m. Johanna Thormöhlen, f. 1700; † 1749 25/6, dtr av handelsmannen Lorentz Thormöhlen o. Maria Tham). Son av handelsmannen Niclas Pauli o. Elisabeth König.

Tabell 2

JEAN d. y. (son av Jean d. ä., tab. 1), f. 1683 i mars i Stockholm, dp 11/3 s. å. (Nik.); † 1753 21/12 där, begr. 25/12 s. å. i Bedoireska gravkoret på Maria kyrkogård.

Vin- och grosshandlare, brukspatron, bankir, skeppsredare.

Jean d. y. arbetade som ung i sin faders firma, men idkade snart egen grosshandel, främst med viner och salt, vilken han betydligt kunde utvidga bl. a. tack vare den förmögenhet, som han fick genom sin hustru 1707. Redan under 1710-talet var han en av de förnäms- ta köpmännen i huvudstaden och en betydande långgivare åt kronan. Han erhöll burskap som borgare i Stockholm först 1723 21/11, emedan han enligt egen uppgift som reformert tvekade ått underkasta sig den föreskrivna eden. Framför allt tycks han ha behärskat den

Fig. 1. Jean Bedoire d. y., f. 1683; †1753.

Vin- och grosshandlare, brukspatron.

Oljemålning av Olof Arenius. Äg. Bankdirektör G. Rabe, Stockholm. Foto SPA.

svenska salthandeln och på denna förtjänat betydliga belopp. Jean d. y. blev även sin tids störste vinimportör. De summor som hans verksamhet inbragte honom använde han till en slags bankirrärelse och kom därigenom att intaga en nog så mäktig ställning. Han var medlem av borgerskapets äldste och en av de mest aktiva direktionsmedlemmarna och största intressenterna i det år 1739 stiftade Sjöassuranskompaniet. Fr. o. m. 1725 var Jean Bedoire delägare i Alingsås manufakturverk. År 1741 grundade han tillsammans med tre andra handelsmän ett sockerbruk vid Lilla Nygatan i Stockholm. Han var även en betydande skeppsredare. — Jean d. y. var en varm anhängare av sina fäders tro. Fr. o. m. 1715 tillhörde han styrelsen för Franska reformerta kyrkan och 1724 4/1 organiserade han tillsammans med pastorn Fredric Carl d'Artis och två andra hugenotter Franska reformerta församlingens konsistorium. Efter Jean Bedoires frånfälle erhöll kyrkan 6 000 dlr kmt. — En del av sin förmögenhet hade han placerad i fastigheter. Genom sin hustru blev han ägare av

Fig. 2. Maria Juliana Bedoire, f. Paradis, †1754.

Oljemålning av Olof Arenius. Äg. Bankdirektör G. Rabe, Stockholm. Foto SPA.

hela kvarteret Parcas mellan Stora Nygatan och Västerlånggatan, Kåkbrinken och den efter Jean Bedoire d. y. uppkallade Bedoiresgränd, där familjen hade ett elegant inrett hem. Efter faderns död 1721 ärvde han huset kv. Ceres 11 vid Stortorget, vilket försåldes 1750. I samband med sockerbruksanläggningen blev han delägare i huset kv. Midas 2 vid Lilla Nygatan och 1748 i fastigheten kv. Jason 1 vid samma gata. 1750 inköpte han det s. k. Grewesmühlska huset, kv. Pygmalion 4, vilket avyttrades redan samma år. Under Katarinabergen ägde Jean d. y. fem saltbodar av sten. — Kvarlåtenskapen efter honom uppgick till 5 689 053 dlr kmt, varav 4 089 990 dlr kmt i utestående fordringar. Den Bedoireska förmögenheten skattades som en av de största i 1700-talets Sverige.

Litt.: SBL 3, 1922; G. Lindeberg, *Svensk ekonomisk politik under den Görtzka perioden*, 1941; G. H. Stråle, *Alingsås manufakturverk*, 1884; T. Söderberg, *Försäkringsväsendets historia i Sverige intill Karl Johanstiden*, 1935; *L'Eglise Réformée Française et l'Eglise Luthérienne Française de Stockholm*, 1924.

G. 1707 10/9 i Stockholm (Nik.) m. (sin mosters änklings änka) *Maria Juliana Paradis*, f. 168? i Heidelberg; † 1754 21/12 i Stockholm (Nik.), begr. 30/12 s. å. i Bedoireska gravkoret på Maria kyrkogård, i h. 2:a g. (G. 1:o 1705 m. vinhandlaren i Stockholm Conrad Cuyper, † 1706 6/8 i Stockholm, i h. 2:a g. [G. 1:o 1696 m. Charlotta Carré, f. 1674; † 1703, moster t. Jean Bedoire d. y.]) Dtr av handelsmannen i Heidelberg Henric Paradis (Paradies, de Paradies).

Maria Juliana Paradis hade i sitt första gifte sonen Johan Henric, f. 1706; † trol. 1742 i Amsterdam, vilken hon 1735 26/11 i vittnens närvaro förklarade arvlös, emedan han mot moderns vilja samma år hade äktat en »berycktad quinsperson» Anna Maria Gran (eller Meyer) (se Biographica B 12 a, RA). Efter Jean Bedoires död var Juliana Paradis »af kiärlek för sina Barn och BarnaBarn — — — och i anseende til sin höga ålderdom sinnad» att öka barnens fädernearv till 600 000 dlr kmt var eller tillsammans 2 400 000 dlr kmt (Jean d. y.:s bou, SSA). Samtidigt förordnades mågarna Jean Henric Lefebure och Herman Petersen samt dottersonen hovmarskalken John Jennings att sköta hennes angelägenheter och egendomens vård. Dessa skötte även arvskipet efter henne och försålde husen vid Bedoiresgränd 1755.

Barn:

1. *Juliana*, f. 1708, dp 19/7 s. å. i Stockholm (Nik.); † späd.
2. *Jean Louis*, f. 1709, dp 24/6 s. å. i Stockholm (Nik.); † ogift 1734 16/7 där i huset vid Bedoiresgränd.
3. *En dotter*, f. 1710, dp 4/7 s. å. i Stockholm (Nik.); † späd.
4. *Maria Christina*, f. 1711, dp 16/10 s. å. i Stockholm (Nik.); † 1742 i jan. i Stockholm. G. 1729 6/2 i Stockholm (Tyska) m. grosshandlaren och kommerserådet *Frans Jennings*, f. 1692 i Belfast; † 1754 10/7 på Skånellaholm, Skånela sn, begr. i Skånela kyrka. Son av irländske godsägaren John Jennings o. Sara Hamill. Jennings drev tillsammans med kommerserådet Robert Finlay firman Finlay et Jennings och blev 1742 naturaliserad svensk adelsman.
5. *Charlotte*, f. 1712 18/12 i Stockholm (Nik.); † 1773 19/2 i Stockholm. G. 1736 4/3 i Stockholm (Tyska) m. sin kusin grosshandlaren, direktören för Ostindiska kompaniet och brukspatronen *Jean Henric Lefebure*, f. 1708 15/1 i Stockholm; † 1767 27/10 där, begr. i Maria kyrka. Son av grosshandlaren Henri Lefebure o. Maria

Bedoire, tab. 1. Lefebure adlades 1762 med bibehållande av namnet.

6. *Magdalena*, f. 171(3); † i barnsäng 1751 27/7 i Stockholm, begr. i Maria kyrka. G. 1741 30/4 i Stockholm m. grosshandlaren och direktören för Ostindiska kompaniet *Herman Petersen*, f. 1713, dp 29/12 i Göteborg (Krist.); † 1765 13/8 i Stockholm, begr. 14/8 s. å. i Maria kyrka, i h. 1:a g. (G. 2:o 1753 i maj m. sin svägerska Charlotta Bedoire, född Bedoire, f. 1725; † 1808, se tab. 3 och 20.) Son av råd- och handelsmannen i Göteborg Abraham Voltersson Petersen o. Johanna Christina Tham. Petersen grundade tillsammans med sin svåger Fredric Bedoire firman Petersen & Bedoire. Hans barn adlades 1770 med namnet af Petersens.
7. *Fredric*, f. 171(4), grosshandlare, brukspatron, † 1748. Se tab. 3.
8. *Juliana*, f. 1722, dp 2/1 s. å. i Stockholm (Tyska); † ogift trol. på 1740-talet.

Tabell 3

FREDRIC (son av Jean d. y., tab. 2), f. 171(4); † genom drunkning när han med släde färdades över isen från Drottningholm till Stockholm 1748 10/2, begravd 15/2 s. å. i Bedoireska gravkoret på Maria kyrkogård.

Grosshandlare, brukspatron.

Fredric Bedoire inhämtade sina kunskaper inom handeln först på sin faders handelskontor och senare hos firman Carlos & Claes Grill. Därefter uppehöll han sig utomlands för sin handelsutbildning. Vid hemkomsten omkr. 1743 grundade han tillsammans med svågern Herman Petersen grosshandelsfirman Petersen & Bedoire, vilken snart vann stor omfattning och högt anseende. Denna förmedlade bl. a. försäljning av svenska statens koppar till Frankrike. 1746 6/6 erhöll han burskap som borgare i Stockholm. Han var delägare i sockerbruket vid Lilla Nygatan och i en segelduksfabrik på Norrmalm. Som gift var han bosatt i hustruns föräldrahem, det s. k. Leijonskiöldska huset (hela kv. Pan) vid Stora Nygatan, i vilket han ägde 1/6. I Peter Twists griftetal över Fredric Bedoire skildras han sålunda:

»Han war Wäl Wäxt, ej mycket lång, Ung, Täck, af Gladlynt Sinne, Han ägde Dygd, Gudsfructan, Wett och Handels-kunskap inne; Här sörjer Ost-West-Indien, här sörjer China stor!»

Skript: »Theologiska Skrifter. Samlade 1738 af Friedr. Bedoire». KB handskriftsavn.

Källor: Burskapshandlingar och bouppteckningar, SSA.

Fig. 3. Fredric Bedoire, f. 171(4); †1748.
Grosshandlare, brukspatron.
Eft. oljemålning av Frans van der Mijn 1744. Äg. förf.

G. 1744 trol. i aug. m. sin kusin *Charlotta Bedoire*, f. 1725, dp 5/1 s. å. i Stockholm (Fransk-Luth.); † 1808 31/12 i Stockholm (Nik.), begr. på Maria kyrkogård, i h. 1:a g. (G. 2:o 1753 i maj m. sin svåger direktören för Ostindiska kompaniet m. m. Herman Petersen, f. 1713; † 1765, änklings efter Magdalena Bedoire, tab. 2.) Dtr av direktören för Ostindiska kompaniet m. m. Frans Bedoire, tab. 20, o. Maria Elisabeth Ross.

Son:

Jean Fredric, f. 1746, brukspatron, godsägare, † 1830. Se tab. 4.

Tabell 4

JEAN FREDRIC (son av Fredric, tab. 3), f. 1746 23/5 i Stockholm (Franska reform.); † 1830 23/9 på Molnebo bruksherrgård, Västerlövsta sn (Västmanl. län), begr. 10/10 s. å. i Västerlövsta. Brukspatron, godsägare.

Fig. 4. Jean Fredric Bedoire, f. 1746; †1830.
Brukspatron, godsägare.

Pastell av Gustaf Lundberg 1775. Äg. Majorskan Elin af Geijerstam, f. Lundquist, Sällinge. Foto SPA.

Efter studier för informator tillbringade Jean Bedoire några år vid Uppsala universitet under 1760-talet och ägnade sig därefter åt järnhantering. Enligt Jean Henric Lefebure & Co:s förmyndarräkningar (hos förf.) bestod hans förmögenhet 1768 av 2 803 060: 25 dlr kmt. Samma år inköpte han av sin förmyndares son, sedermera bergsrådet Jean Lefebure-Lillienberg Västanfors bruk i Västmanland, å vars bruksherrgård han var bosatt till sin andra hustrus död 1813. Omkring år 1770 inköpte han Bockhammars bruk i Gunilbo, vilket han redan 1776 försålde, 1771 halva Semla bruk i närheten av Västanfors samt 1785 på bankoauktion efter professorn Jonas Meldercreutz Meldersteins bruks- och lantegendom i Norrbotten, till vilken lydde Strömsunds masugn och ett ofantligt odlingsdistrikt mellan Kalix och Lule älvar intill 3 mil ovanför Gällivare malmberg. Såsom Jean Bedoires förtjänster såsom ledare av egendomarna i Norrbotten kan räknas, att han moderniserade anläggningarna och satte verksamhe-

ten på fötter igen. Genom sina ordentliga utbetalningar till bönder och lappar för utfört arbete och genom att för facilt pris tillhandahålla dem säd och salt tillvann han sig befolkningens förtroende och fick arbetet utfört med större precision än sin företrädare. Dock var han till sin natur ganska processlysten och höll hårt på sina intressen. Att han var en skarp och beräknande affärsman framgår av det sätt, varpå han 1799 avyttrade Melderstein till bergsrådet friherre S. G. Hermelin. Såsom ägare av Västanfors blev Jean Bedoire mycket högt skattad för sina »patriotiske uppoffringar», då han 1783 på egen bekostnad lät flytta hela Västanfors bruk från den västra till östra stranden av Kolbäckån för att bereda plats för den betydelsefulla vattenvägen Strömsholms kanal. Dessutom donerade han en betydande summa till kanalbygget. År 1799 inköpte han Gysinge bruk i Österfärnebo i Gästrikland, vars ägor, bl. a. egendomarna Aspås i Östervåla och Hadeholm i Hedesunda, voro belägna inom fyra län. Jean Bedoire hämmades emellertid i sin verksamhet på grund av de dåliga tiderna i Europa under Napoleonkrigen och hans energi avtog med åren. År 1811 försålde han sin hälft i Semla bruk. Efter sin andra hustrus död 1813 beslöt han redan i december s. å. att vid det förestående arvskiftet skifta hela sin egendom mellan barnen och förbehöll sig endast 900 rdr riksgäld årligen av alla barnen gemensamt. Vid skiftet i juli 1814 erhöll den äldste sonen Carl Fredric Västanfors, medan den yngre Henric fick Gysinge på sin lott. Jean Bedoire flyttade då från Västanfors och bosatte sig hos den yngre sonen på Gysinge, efter vars försäljning 1820 han med sin son och dennes familj flyttade till Molnebo bruk. 84 år gammal avled han på herrgården vid Molnebo 1830. — Enligt traditionen skulle Jean Bedoire bistått Gustaf III med en betydande summa vid statsvälvningen 1772 och den ring av guld med konungens initialer och revolutionsdagens datum, som konungen skänkt Bedoire som tack för detta, finnes fortfarande bevarad. 1779 13/11 invaldes han som ledamot av Patriotiska Sällskapet.

Litt.: F. Bedoire, En liten medaljong från 1700-talet (Geneal. Tidskr. 1959: 4); B. Holmbäck, Norrbottens näringsliv 2 (Norrbottens kurir 1944 10/9); S. Rönnow, Då Gustaf III och Bellman uppvaktade Fagersta (Fagersta forum 1946: 2); Ö. Tigerstedt, Floden av eld och järn, 1957.

G. 1:o 1775 10/8 i Stockholm (Fransk-Luth.) m. *Hindrica Maria Brandt* från Limsta säteri i Kila sn, f. 1756 18/1 i Stockholm; † 1776 19/4 i barnsäng på Västanfors bruksherrgård, begr. 21/5 s. å. i Bedoireska gravkoret vid Västanfors kyrka. Dtr av premiärlöjtnanten

och brukspatronen Daniel Brandt o. Anna Catharina Timm. 2:o 1780 15/10 på Västanfors m. *Anna Wikström (Hansdotter Lärka)*, f. 1754 19/10 i Pershyttan i Hedemora; † 1813 16/10 på Gysinge bruksherrgård, Österfärnebo sn (Gävlebs län). Dtr av soldaten Hans Persson Lärka o. Elisabeth Carlsdotter.

Barn: (alla födda på Västanfors bruksherrgård)

i 1:a giftet:

1. *Henrica (Henriette)*, f. 1776 18/4; † 1808 18/6 på Marieberg i Stockholm (Kungsholms). G. 1795 24/5 på Västanfors m. kammarrådet, t. f. landshövdingen i Göteborgs och Bohus län, RNO *Johan Eric Edman*, f. 1765 10/6 i Västerås; † 1814 30/4 i Göteborg, begr. där, i h. 1:a g. (G. 2:o 1811 24/11 på Brygga, Ekerö sn (Sthlms län) m. Hedvig Elisabeth Stråle af Ekna, f. 1791 11/8 i Stockholm (Jakob); † 1851 27/2 på Uddeboö i Estuna sn, i h. 1:a g. Dtr av kommerserådet Carl Wilhelm Stråle af Ekna o. Hedvig Ulrica Lundberg). Son av brukspatronen Adolf Samuel Edman o. Helena Uhr. Henriette Bedoire fick som morgongåva av sin fader Broby säteri i Söderby-Karl.

i 2:a giftet:

2. *Jean Fredric*, f. 1781 30/1; † 1783 3/7 på Västanfors.
3. *Anna Charlotta*, f. 1783 29/9; † 1816 2/9 på Alfta majorsboställe i Hälsingland. G. 1810 19/11 på Gysinge m. majoren vid Hälsinge reg., RSO *Fredric Wilhelm Fahnehjelm*, f. 1772 12/10 i Sundsvall; † 1835 17/5 på sin egendom Rickebasta i Alsike sn, i h. 1:a g. (G. 2:o 1834 14/7 m. Helena Molén, f. 1787 4/7; † 1839 25/3). Son av vice presidenten Pehr Georg Fahnehjelm o. Eva Beata Modée.
4. *Carl Fredric*, f. 1785, brukspatron, † 1839. Se tab. 5.
5. *Jean Henric*, f. 1786, brukspatron, † 1841. Se tab. 7.
6. *Jeanette Marie*, f. 1789 25/2; † 1822 4/6 på Stora Lindegård i Brännkyrka sn. G. 1815 21/5 på Gammelstilla bruk i Torsåker sn m. kaptenen vid Västmanlands reg. *Gustaf Adolf Borgstedt*, f. 1784 31/5 i Stockholm; † 1831 2/8 där. Son av kamreren Jacob Borgstedt o. Sofia Lovisa Lekeberg.
7. *Gustafva*, f. 1790 10/8; † 1830 12/6 i Stockholm. G. 1812 18/5 på Gysinge m. ryttmästaren *Abraham Johan Hedman*, f. 1776 5/11 i Stockholm; † 186?, i h. 2:a g., från vilken hon blev skild. (G. 1:o m. Maria Charlotta Nisson, f. 178(4); † 1811 1/4, ägare av 1/4 i Gammelstilla bruk). Son av amiralitetskammarrådet Abraham Hedman o. Hedvig Maria Claussen.

8. *Catharina Sophia*, f. 1792 24/3; † 1793 27/9 på Västanfors.
9. *Juliana Lovisa*, f. 1794 26/9; † 1802 30/1 på Gysinge.
10. *Sophia Albertina*, f. 1799 9/3; † 1869 5/6 i Torshälla. G. 1822 11/5 i Stockholm m. hovstallmästaren, kaptenen, RSO *Otto Wilhelm Kuylenstierna*, f. 1793 3/1 på Lundby i Sorunda sn; † 1871 2/8 i Torshälla. Son av kaptenen Wilhelm Julius Kuylenstierna o. Christina Sophia Skytte af Sättra.

Tabell 5

CARL FREDRIC (son av Jean Fredric, tab. 4), f. 1785 1/3 på Västanfors bruksherrgård; † 1839 13/4 på Bjurfors bruksherrgård, Norbergs sn (Västmanl. län).

Brukspatron.

Studerade för informator i föräldrahemmet på Västanfors. Disponent på Västanfors bruk omkr. 1810 och erhöll detsamma vid faders egendomsskifte i juli 1814. Försålde Västanfors 1821 och flyttade med sin familj till Bjurfors bruk i Norberg, vilket han 1822 inköpte av familjen Wahrendorff. Efter Carl Fredrics frånfälle 1839 sköttes bruket av änkan och från 1841 med hjälp av sonen Jean Victor. Bruket försålles 1847 till greve J. A. Mörner.

Litt.: Ö. Tigerstedt, *Floden av eld och järn*, 1957; J. E. Ångman, *Försök till beskrifning om Norbergs bergslags härad och dess gamla jernbergslag*, 1835.

G. 1814 22/12 i Sala m. *Charlotta Christina Friedrichson*, f. 1788 2/7 i Folkärna (enl. Örnberg 30/6 s. å.); † 1887 8/4 i Arboga stadsförsaml., begr. där 14/4 s. å. Dtr av majoren vid Västmanlands reg., RSO Fredric Mathias Friedrichson o. Ulrica Charlotta Kröningsvärd.

Barn:

1. *Herman Fredric*, f. 1815 11/10 på Västanfors; † 1816 22/2 där.
2. *Jean Victor*, f. 1816, brukspatron, tullinspektör, † 1901. Se tab. 6.
3. *Saphira Charlotta*, f. 1818 20/2 på Västanfors; † ogift 1859 1/11 i Arboga stadsförsaml.
4. *Hilda Augusta*, f. 1820 30/6 på Västanfors; † 1887 19/4 i Arboga stadsförsaml. G. 1846 3/10 på Bjurfors m. sin kusin borgmästaren i Arboga *Johan Emil Hedman*, f. 1814 3/4 på Gammelstilla bruk i Torsåker sn; † 1872 11/2 i Arboga stadsförsaml., begr. där. Son av ryttmästaren Abraham Johan Hedman o. h. 2:a h. Gustafva Bedoire, tab. 4.

5. *Carolina Lovisa*, f. 1823 1/6 på Bjurfors; † ogift 1902 5/3 i Arboga.

Tabell 6

JEAN VICTOR (son av Carl Fredric, tab. 5), f. 1816 23/10 på Västanfors bruksherrgård; † 1901 26/10 i Funäsdalen, Tennäs sn (Jämtlands län).

Brukspatron, tullinspektor.

Studerade i hemmet på Bjurfors för informator till år 1831, då han gick till sjöss. Under åren 1835—41 vistades han i Amerika, där han kallade sig William Barry och arbetade som sjöman och fiskare. Efter hemkomsten 1841 till 1847 var han brukspatron på Bjurfors. Possessionat på Isaksbo herrgård i Grytnäs sn i södra Dalarna 1847—54, därifrån han med sin familj flyttade till Rone på Gotland, där han hade tjänst som kustsergeant. År 1862 var han tullinspektor i Ardre på Gotland och bosatt på Ljugarn. Tullinspektor i Funäsdalen 1870 13/5, t. f. postmästare där 1871—72 och erhöll avsked från sin befattning 1878. Han bodde som pensionär i Funäsdalen till sin död.

Litt.: E. Grape, Postkontor och postmästare, 1951.

G. 1847 20/12 i Avesta m. *Ebba Mathilda Zaphira Engström*, f. 1824 25/9 där; † 1900 2/1 i Funäsdalen. Dtr av bergslagsinspektoren Johan Olof Engström o. Ebba Johanna Forsslund.

Barn:

1. *Jean (John) Tycho*, f. 1848 30/8 på Isaksbo herrgård; † ogift 1885 i U.S.A.
2. *Gustaf Victor*, f. 1850 15/8 på Isaksbo herrgård; † ogift 1906 30/11 på Upsala hospital. Handlande i Sveg.
3. *Hilda Anna*, f. 1853 4/12 på Isaksbo herrgård; † 1950 5/2 i Södertälje, begr. där. G. 1881 15/10 i Funäsdalen m. disponenten *Wilhelm Mannerstråle*, f. 1847 24/5 på Ön, Odensåkers sn (Skarab. län); † 1926 31/8 i Södertälje. Son av majoren Märten Ingemund Mannerstråle o. Margaretha Ulrica Odhelius.
4. *Ellen Maria*, f. 1858 9/6 i Rone på Gotland; † ogift 1952 7/4 i Södertälje. Poststationsföreståndarinna i Sveg.
5. *Ebba Alma*, f. 1862 30/8 på Ljugarn, Ardre sn på Gotland; † ogift 1942 6/12 i Sveg. Poststationsföreståndarinna i Funäsdalen.

Tabell 7

JEAN HENRIC (son av Jean Fredric, tab. 4), f 1786 7/9 på

Fig. 5. Jean Henric Bedoire f. 1786; †1841.
Brukspatron.

Teckning av Maria Röhl, Molnebo juni 1829. Äg. Fru Dagny Odencrants,
f. Ångström, Skövde. Foto SPA.

Västanfors bruksherrgård; † 1841 5/11 på Molnebo bruksherrgård i Västerlövsta sn, begr. 21/11 s. å.

Brukspatron.

Studerade för informator i föräldrahemmet på Västanfors. Disponent på faderns bruk Gysinge i Österfärnebo 1811. Tilldelades det samma vid faderns egendomsskifte i juli 1814. Försålde Gysinge bruk med tillhörande egendomar Aspås och Hadeholm m. fl. 1820 1/9 till bankiren Michael Benedicks och flyttade med sin familj 1821 till Molnebo bruk, vilket han samma år inköpt. Till Molnebo hörde egendomarna Norra Starfors och Morgongåva. Jean Henric skildras som en herre med mycket häftigt humör men en god och vinnande person, hjälpsam och barmhärtig mot de fattiga. Familjen på Molnebo förde ett mycket högt och dyrbart herrgårdsliv och ofta voro medlemmar av konungafamiljen gäster på bruksherrgården. Till det närmaste umgänget räknades under Gysinge-tiden brukspatronen Johan

Fredric af Uhr på Kungsgården, stallmästaren Anders Mauritz Wästfelt på Gammelstilla och brukspatronen Thore Petre på Hofors samt under Molnebo-tiden Salafamiljerna von Schwerin, af Forselles, Borngstierna, Kröningssvärd, Söderhielm och Norlin. Efter Jean Henrics död övertog dottern Auroras blivande make brukspatronen Johan Wilhelm Hedin brukets skötsel.

Litt.: F. Bedoire, Livet på en bruksherrgård under Karl Johanstiden (Geneal. Tidskr. 1961: 3); I. Steffenburg-Nordenström, Krönikeboken II (handskriven släktkrönika över familjerna Steffenburg, Ellsén och Bedoire m. fl. hos 1:e byråsekr. T. Nordenström, Johanneshov); Ö. Tigerstedt, Floden av eld och järn, 1957.

G. 1815 2/1 i Uppsala domkyrkoförsaml. m. *Catharina Henrietta (Carin) Littorin*, f. 1794 24/3 där; † 1877 24/5 där. Dtr av kryddkramhandlaren Per Magnus Littorin o. Johanna Sophia Bonnevier. Carin Littorin var en ovanlig människa, vacker, konstnärlig och musikalisk men nyckfull och mycket road av jakt och manliga nöjen. Efter mannens död flyttade hon tillsammans med dottern Augusta år 1843 till Uppsala och hyrde under en lång tid en våning i Geijersgården, Övre Slottsgatan 4. Efter hennes död utdelades till omkr. 1920 årligen till alla arvingarna frälseräntor från diverse hemman i Uppland, vilka inköpts av Jean Henric 1821.

Barn (1—2 fosterdöttrar):

1. *Johanna Wilhelmina (Mina)*, f. 1811 19/12 i Hedemora (dtr u ä av Jean Henric Bedoire o. Brita Christina Ekström); † 1860 27/11 i Torstuna prästgård, begr. på Torstuna kyrkogård. G. 1833 24/6 på Molnebo m. kyrkoherden i Torstuna, kontraktsprosten, teol. & fil. dr *Johan Eric Forssell*, f. 1802 17/6 på Karlberg vid Stockholm; † 1877 natten mellan 18—19/7 i Torstuna prästgård. Son av professorn Olof Hansson Forssell o. Magdalena Norberg.
2. *Amanda Malvina Emerentia*, f. 1814 13/7 i Stockholm (dtr u ä av Catharina Henrietta Littorin); † 1887 31/3 i Norrköping, begr. på Matheus kyrkogård där. G. 1843 omkr. 15/10 på Molnebo m. andre lantmätaren i Kopparbergs län, RVO *Fredrik Ellsén*, f. 1813 22/12 på »Elsborgs slott» i Falun; † 1866 3/11 i Falun. Son av handlanden och delägaren i Falu rödfärgeverk Carl Albrecht Ellsén o. Clara Lisa Fahlgren. Åren 1842—43 hushållade Amanda för sin bror Axel på Johannesbergs egendom i Dalarna.
3. *Henriette Sophie*, f. 1816 14/3 på Gysinge; † 1889 4/5 i

Uppsala domkyrkoförsaml. G. 1834 16/11 på Molnebo m. (sin fasters mans brorson) salpetersjuderidirektören, RVO *Johan (Janne) Joachim Edman*, f. 1798 2/8 på Åminneborg i Malax sn (Vasa län), Finland; † 1864 2/2 på sin egendom Staby i Giresta sn, från vilken hon blev skild. Son av salpetersjuderistyresmannen, kaptenen Carl Theodor Edman o. en finsk prästdotter, kallad »fru Edberg», samt brorson t Johan Eric Edman, g. m. Henriette Bedoire, tab. 4. Omkr. år 1860 flyttade Henriette Sophie från make och barn till sin mor i Geijersgården i Uppsala, där hon bodde till sin död.

4. *Johan Axel*, f. 1817, possessionat, † 1847. Se tab. 8.
5. *Edla Charlotta*, f. 1819 25/7 på Gysinge; † 1860 16/1 i Sala landsförsaml. G. 1842 2/8 på Molnebo m. kronofogden i Salbergs fögderi *Adolph Fredric Candell*, f. 1801 8/12 i Västerås; † 1858 27/6 på Hof i Sala landsförsaml. Son av regementssadelmakaren Isaac Johan Candell o. Maria Skultström.
6. *Augusta Carolina*, f. 1820 11/8 på Gysinge; † 1906 3/1 i Upp-

Fig. 6. Augusta Carolina Ångström, f. Bedoire, f. 1820; †1906. Foto 1860-talet.

sala domkyrkoförsaml., begr. där. G. 1845 29/4 i Uppsala domkyrkoförsaml. m. professorn i fysik vid Uppsala universitet, fil. dr, KVO, RNO, LVA m. m. *Anders Jonas Ångström*, f. 1814 13/8 vid Lagdö bruk i Hässjö sn i Medelpad; † 1874 21/6 på Kemikum, Uppsala domkyrkoförsaml. Son av komministern Johan Ångström från Ånge o. Catharina Thunberg.

7. *Robert Mortimer*, f. 1821, revisor, † 1897. Se tab. 13.
8. *Aurora Fredrica*, f. 1822 27/10 på Molnebo; † 1901 10/3 i Sala stadsförsaml. G. 1843 6/1 på Molnebo m. brukspatronen *Johan Wilhelm Hedin*, f. 1817 10/11; † 1887 11/11 på Johannesbäck vid Sala. Ägare av Molnebo bruk och Limsta säteri i Kila sn. Son av brukspatronen Gustaf Wilhelm Hedin o. Catharina Elisabeth Hambn. Som hemgift fick Aurora egendomen Morgongåva.
9. *Knut Fredric Bernhard*, f. 1824 4/2 i Uppsala; † ogift 1850. Bruksbokhållare vid Björnhyttan, Larsbo, Ramnäs och Limsta.
10. *Hilda Julie*, f. 1825 3/10 på Molnebo; † 1826 26/2 där.
11. *Henric Anton Herman*, f. 1827, åkare, † 1889. Se tab. 15.

Tabell 8

JOHAN AXEL (son av Jean Henric, tab. 7), f. 1817 17/8 på Gysinge bruksherrgård; † 1847 30/5 i Brahestad i Finland. Possessionat.

Studerade för informator i hemmet på Molnebo. Uppehöll sig 1835 i Uppsala för studier. Biträdde fadern vid skötseln av Molnebo. Possessionat på egendomen Johannesberg i Stora Skedvi sn i Dalarna 1842—44 och flyttade därefter till Stora Tuna samt begav sig till Finland. Hustrun flyttade i december 1844 från Johannesberg med barnen till sitt föräldrahem i Sala.

G. 1842 4/10 i Sala stadsförsaml. m. *Elsa Aurora Norlin*, f. 1816 9/9 på Hof i Sala landsförsaml.; † 1901 25/2 i Västerås, begr. där. Dtr av kronofogden i Salbergs fögderi, assessorn Henric Norlin o. Sara Maria Borg.

Barn:

1. *Aurora Johanna Mathilda*, f. 1842 2/11 på Johannesberg; † ogift 1860 28/5 i Stockholm (Nik.). Var vid sin död förlovad med sin moders kusin, sedermera kontraktsprosten i Mora Denis Borg.
2. *Elis Henric*, f. 1844, civilingenjör, † 1883. Se tab. 9.

Fig. 7. Elis Henric Bedoire, f. 1844; †1883.
Civilingenjör, uppfinnare.
Foto 1877.

Tabell 9

ELIS HENRIC (son av Johan Axel, tab. 8), f. 1844 2/7 på Johannesberg i Stora Skedvi; † 1883 19/7 i Norrköping (S:t Olai), begr. på Matheus kyrkogård där.

Civilingenjör, uppfinnare.

Efter studier vid Västerås elementärläroverk elev och bokhållare vid Fredshammar 1864—65, biträdde smidesverkmästaren C. A. Jacobsson i Filipstad och genomgick Bergsskolan i Filipstad 1868—69. Studerade vid Teknologiska institutet i Stockholm. Praktiserade därefter som ingenjör vid Svanå bruk, Västanfors bruk och Kruppverken i Tyskland. Anställd som ingenjör vid Iggesunds bruk omkr. 1873—75, vid Boxholms bruk 1875—76 och driftsingenjör vid Holmens Bruks och Fabriks AB i Norrköping fr. 1876 1/3 till sin död. Erhöll Polhemsmedaljen 1881 för i Ingenjörsföreningens förhandlingar för år 1881 intagen uppsats: Bidrag till utredning af förhållandena vid

turbiner och af villkoren för god effekt. Var »allmänt känd för sin turbinkonstruktion (system Bedoire)» (Post- och Inrikes Tidn. 1883 19/7). Utförde 1880 »den storartade damm- och brobyggnaden å bruket Holmens härstades — på ett utmärkt och särdeles skyndsamt sätt och ett af de kolossalaste arbeten i vår stad under de senaste åren» (Norrköpings Tidn.). Arbetade med väg- och vattenbyggnader, husbyggnad, järnbroar, järn- och ståltillverkning, vattenturbiner, papperstillverkning och spinnerier och var således synnerligen mångsidig. Studieresor, delvis som Jernkontorets stipendiat, till Tyskland, Frankrike, Italien och Österrike.

Skrift: Pappersfabrikationens grunddrag, Norrköping 1878.

G. 1:o 1874 3/12 i Stockholm (Klara) m. *Amalia Charlotta (Lotten) Wannberg*, f. 1847 27/8 i Visnums församl. i Värmland; † 1880 3/6 i Norrköping (S:t Olai), begr. på Matheus kyrkogård där. Dtr av inspektoren Carl Ludvig Wannberg o. Johanna Amalia Ahlgren. 2:o 1880 28/12 på Johannesbäck i Sala stadsförsaml. m. *Wilhelmina Josephina (Mimmi) Andersson*, f. 1854 22/10 i Lillkyrka församl., (Östergötl. län); † 1896 18/12 i Västerås, begr. där.

Barn:

i 1:a giftet:

1. *En dödfödd dotter*, f. 1875 3/10 i Norrköping (S:t Olai).
2. *Elis*, f. & † 1876 25/8 i Norrköping (S:t Olai).
3. *Anna*, f. 1877 19/5 i Norrköping (S:t Olai); † 30/5 s. å. där.
4. *Axel*, f. 1878 23/5 i Norrköping (S:t Olai); † 29/5 s. å. där.
5. *Helge*, f. 1879, ingenjör, † 1944. Se tab. 10.

i 2:a giftet:

6. *Sigrid Wilhelmina*, f. 1878 18/3 i Stockholm. Student i Stockholm 1897; folkskollärarexamen i Umeå 1898; e. o. lärarinna vid Luleå flickskola 1898—1902; folkskollärarinna i Luleå 1908—38; sekreterare i Luleå armélottakår 1936—58. (Luleå) G. 1:o 1902 20/10 i Piteå m. kaptenen vid Norrbottens reg. RSO *Pehr Carl Helmer Hammarberg*, f. 1860 9/4 i Borgsjö församl. i Medelpad; † 1909 i Luleå, från vilken hon blev skild. Son av kronofogden i Piteå fögderi, sedermera häradsskrivaren där Pehr Hammarberg o. Brigitta Christina Brattlund. 2:o 1909 29/5 i Luleå m. stadskassören där *Johan Oscar Dahl*, f. 1880 29/11 i Luleå; † 1929 där, i h. 1:a g., från vilken hon blev skild. (G. 2:o m. Olga Philipson, dtr av grosshandlaren i Göteborg Lars Eric Philipson o.

- Agnes Mannheimer.) Son av majoren, RSO Oscar Fredrik Dahl o. h. 2:a h. Christina Magdalena Waldenström.
7. *Henri*, f. 1881 18/2 i Norrköping (S:t Olai). Ingenjörsexamen 1903. Banktjänsteman i Luleå 1904—06, i Umeå 1906—08, kassör vid AB Norrlandsbanken i Luleå till 1917, kamrer vid samma bank i Söderhamn s. å., kamrer vid AB Svenska Handelsbanken i Gävle 1918—26, kamrer vid samma bank i Örebro 1926—41. Reserv-officersvolontär 1905, underlöjtnant i Norrbottens regementes reserv 1906 14/2, löjtnant 1913 31/10, kapten 1924 12/1. (Danderyd) G. 1909 9/10 i Luleå m. *Karin Dahl*, f. 1884 9/4 i Luleå. Post-expeditör. Dtr av majoren, RSO Oscar Fredrik Dahl o. h. 2:a h. Christina Magdalena Waldenström.
8. *Elsa*, f. 1883 11/2 i Norrköping (S:t Olai); † 1946 21/1 i Stockholm. Sophiasyster. G. 1919 15/4 i Stockholm m. f. överläkaren vid Södersjukhuset, professorn, med. dr, KVO, RNO *Ernst Birger Lundqvist*, f. 1888 26/6 i Själevads församl. (Västernorr. län), i h. 1:a g. (G. 2:o 1948 17/10 m. friherrinnan Hedda Augusta Anna Louise Adelswärd, f. 1902 1/4, i h. 2:a g. Änka efter ryttmästaren friherre Gustaf Gabriel Falkenberg af Trystorp o. dtr av kammарherren friherre Axel Theodor Adelswärd o. grevinnan Anna Louise Dorotée Douglas. Inneh. av Le Febure-Lillienbergska fideikommisskapitalet.) Son av disponenten Gustaf Lundqvist o. Mathilda Winberg. (Stockholm)

Tabell 10

HELGE (son av Elis Henric, tab. 9), f. 1879 22/12 i Norrköping (S:t Olai); † 1944 2/7 i Stockholm (Oscar), begr. å Norra kyrkogården där.

Ingenjör.

Avlade efter studier vid Chalmers tekniska institut och tyska tekniska högskolor ingenjörsexamen i Berlin 1903. Ingenjör i Berlin 1903—10 och i Valdivia i Chile 1910—16, då han var driftsingenjör vid ett av Amerikas största bryggerier samt anlade och ledde där en större elektrisk kraftanläggning. Ingenjör vid AB Siemens-Schuckert i Stockholm 1916—31 (utom under tiden 1918—19, då han var chef för kraftverksavdelningen vid AB Ljusne i Ljusne-Voxna). Innehade egen elektrisk firma, Ingenjörfirman Helge Bedoire, från 1931 till sin död.

G. 1903 28/9 i Göteborgs domkyrkoförsaml. m. *Dorisse Antoinette (Rissie) Hallgren*, f. 1882 1/1 där; † 1958 14/5 i Stockholm. Dtr av

handlanden i Göteborg Anders Emil Hallgren o. Maria Helena Amalia Janssen.

Barn:

1. *J e a n Anders*, f. 1904, kommendörkapten. Se tab. 11.
2. *K u r t Thorsten*, f. 1905, civilekonom, byråintendent. Se tab. 12.
3. *K a r i n Maria (M a j a)*, f. 1914 21/12 i Valdivia i Chile. G. 1940 21/3 i Stockholm m. kommendörkaptenen, byråchefen, RSO, RNO, RDDO *O l o f Valter Kempe*, f. 1907 14/2 i Ragunda församl. (Jämtl. län). Son av provinsialläkaren Sven Gideon Leopold Kempe o. Anna Bernhardina Olsson. (Stockholm)

Tabell 11

J E A N ANDERS (son av Helge, tab. 10), f. 1904 21/6 i Berlin. Kommendörkapten.

Student vid Norra Realläroverket i Stockholm 1925. Sjöofficersex. vid Kgl Sjökrigsskolan 1928 10/10; fänrik vid flottan 1928 10/10; underlöjtnant 1930; löjtnant vid flottan 1932 1/6; ex. vid Kgl Sjökrigshögskolan 1934; ubåts- och minoff. sk.; fartygschef å ubåten Ulven 1938—40; kapten vid flottan 1940 1/7; detaljchef vid försvarets kommandoexpedition 1945—49; kommendörkapten av 2:a graden i marinen 1949 1/7; aktuarie i Centrala värnpliktsbyrån 1953 1/6. RSO 1948, RVO 1949, RDDO 1949, SVKSM. (Bromma)

G. 1:o 1932 23/1 i Stockholm m. *Gunhild Brita Lovisa Lindström*, f. 1909 13/10 i Stockholm, i h. 1:a g., från vilken han blev skild. (G. 2:o m. kommendörkaptenen Sören Hedin, f. 1891 21/12). Dtr av överdirektören, statsrådet Per-Elof Lindström o. friherrinnan Gunhild Maria Falkengrén. 2:o 1947 2/3 i Uppsala m. *Carin Mathilda Magnsjö*, f. 1917 14/3 i Uppsala domkyrkoförsaml., från vilken han blev skild. Fil. mag., adjunkt vid Bromma Läroverk. (Johanneshov) Dtr av direktören Per Axel Pettersson o. Elin Sabina Eriksson. 3:o 1953 14/7 i Stockholm m. *Britta Margareta Lundberg*, f. 1915 20/7 i Mölltorp församl. (Skarab. län), i h. 2:a g. (G. 1:o m. byggnadsingenjören Hans Per-Arne Tellhammar, f. 1915 7/4.) Kanslist i överståthållarämbetets skatteavdelning. Dtr av rotemannen Carl August Lundberg o. Olga Maria Pettersson.

Barn i 1:a giftet:

1. *A n n e Charlotte*, f. 1932 11/11 i Stockholm. G. 1:o 1952 26/5 i Stockholm m. Lieutenant-Commander, US Navy Reserve, *Richard Searcy (D i c k) Otwell*, f. 1920 16/7, i h. 1:a g., från vilken hon blev skild. 2:o 1956 29/2 i Bromma m. Lieutenant-Colonel *J o h n*

- Onkka Hayes*, f. 1914 20/8, i h. 2:a g. (Götzenhain, Tyskland)
 2. *Jean Per-Henrik*, f. 1939 17/1 i Karlskrona.

Tabell 12

KURT THORSTEN (son av Helge, tab. 10), f. 1905 18/12 i Charlottenburg, Berlin.

Civilekonom, byråintendent.

Student vid Norra Realläroverket i Stockholm 1927 12/5. Genomgick artilleriets officersaspirantskola 1927—28. Civilekonom 1934 27/2. Amanuens vid Arméförvaltningen 1940 16/4; 1:e amanuens där 1946 1/7; revisor där 1948 1/1; byråintendent vid K. Armétygförvaltningen 1955 1/3. (Stockholm)

G. 1939 1/4 i Stockholm m. *Elsa Margareta Sofia Brander*, f. 1916 31/1 i Töreboda, Björkäng församl. (Skarab. län). Dtr av fabrikören Bror Artur Brander o. Agnes Sofia Pettersson.

Barn:

1. *Elsa Marianne*, f. 1942 30/6 i Stockholm (Oscar).
2. *Kurt Fredric*, f. 1945 1/9 i Stockholm (Oscar).

Tabell 13

ROBERT MORTIMER (son av Jean Henric, tab. 7), f. 1821 9/9 på Molnebo bruksherrgård i Västerlövsta sn; † 1897 30/4 på Marieberg i Filipstad.

Revisor.

Studerade i föräldrahemmet för informator. Flyttade efter faderns död 1841 från Molnebo och blev bruksbokhållare. Var under 1860-talet bosatt i Färnebo församl. i Värmland och var inspektör vid Långbanshyttan, Saxån och Damhyttan. Flyttade med sin familj omkr. 1870 till Filipstad, där han bodde till sin död. Revisor vid bl. a. Lessebo bruk. Ägde sedan 1880-talet hemmanet Marieberg i Filipstad.

G. 1861 27/5 i Färnebo m. *Mathilda Elisabeth Johnson (Jonasdotter)*, f. 1843 5/3 i Färnebo; † 1918 19/3 på Marieberg i Filipstad. Dtr av en gruvarbetare vid Långbanshyttan.

Barn:

1. *Aurora Mathilda*, f. 1861 4/1 på Långbanshyttan i Färnebo; † 1884 8/1 i Falun, begr. i Filipstad. G. 1882 17/7 i Filipstad m. vaktmästaren, sedermera stationskarlen vid Domnarve station i Stora Tuna *Ludvig (Johansson) Hagberg*, f. 1857 9/9; † änkl.
2. *Carl Robert Anton*, f. 1862 10/2 på Långbanshyttan i Färnebo; † 1876 15/10 i Filipstad.

3. *Johan Emanuel*, f. 1864 27/7 på Saxån i Färnebo; † s. å. 3/10 där.
4. *Adolf Fredric Victor*, f. 1865 18/7 på Saxån i Färnebo; † 1888 29/2 i U.S.A. ogift. Måleriarbetare.
5. *Johan (John) Emanuel*, f. 1868 14/1 på Damhyttan i Färnebo; † 1953 5/9 i U.S.A. Konsul där, affärsman. Kallade sig de Bedoire.
6. *Axel Arvid*, f. 1870 25/3 i Filipstad; † 1876 19/10 där.
7. *Alina Malvina Elvira*, f. 1872 14/2 i Filipstad; † 1888 19/5 där.
8. *Nanna Elisabeth*, f. 1873 1/10 i Filipstad; † 1874 12/1 där.
9. *Hilda Sophia*, f. 1874 27/12 i Filipstad; † 1875 13/2 där.
10. *Agnes Amanda*, f. 1876 13/6 i Filipstad; † 1914 19/8 där. G. m. *Karl Adolf Israelsson*, Marieberg i Filipstad.
11. *Hilma Ester Amalia*, f. 1877 27/11 i Filipstad; lever i Somerville, Mass., U.S.A. Gift *Melene*, änka.
12. *Knut Elis Mortimer*, f. 1878 19/12 i Filipstad; lever i Somerville, Mass., U. S. A. F. d. tullguvernör i Kina. G. 1:o m. en kinesiska (barnl.); 2:o m. en ryska (2 döttrar).
13. *Ruth Anna Augusta*, f. 1881 20/8 i Filipstad; † 1961 i maj i U.S.A. G. 2 ggr.
14. *Carl Erik Ludvig Eugén*, f. 1883, frisörmästare, † 1960. Se tab. 14.
15. *Alma Erika Elisabeth*, f. 1884 20/10 i Filipstad; † s. å. 1/12 där.
16. *Ellis Erika Mathilda*, f. 1889 27/5 på Marieberg i Filipstad; lever som änka i U.S.A.

Tabell 14

CARL ERIK LUDVIG EUGEN (son av Robert Mortimer, tab. 13), f. 1883 17/6 på Marieberg i Filipstad; † 1960 2/2 i Filipstad. Frisörmästare i Filipstad fr. 1907 till sin död. Kallade sig de Bédoire.

G. 1906 8/4 i Sundsvall m. *Emma Katarina Karlsson*, f. 1881 4/3 där. (Filipstad) Dtr av arbetaren John August Karlsson o. Anna Katarina Högstedt.

Barn:

1. *Mildred Eugenia Mathilda Katarina*, f. 1908 11/5 på Marieberg i Filipstad; † ogift 1962 1/5 i Filipstad. Realex. 1923; damfrisörska. Kallade sig de Bédoire.

Fosterson: (hustruns brorson)

2. *Einar Ferdinand*, f. 1915 19/3 i Tuna församl. (Västernorr.

län) (son av trämassepack. August Helmer Karlsson o. Tulia Kristina Nyström). Frisör i Filipstad. Kallar sig de Bédoire. G. m. *Ulla Birgitta Jonsson*, f. 1933 12/1 i Grängesberg. Lärarinna. (Barn: Jan, f. 1958; Lars-Einar, f. 1962 9/10.)

Tabell 15

HENRIC ANTON HERMAN (son av Jean Henric, tab. 7), f. 1827 24/5 på Molnebo bruksherrgård i Västerlövsta sn; † 1889 11/4 i Gävle stadsförsaml.

Åkeriarbetare i Gävle.

G. 1:o 1848 m. *Regina Josefina Bergman*, f. 1826; † 1874 9/8 i Gävle stadsförsaml., 47 år, 9 mån., 6 dagar gl. 2:o m. *Anna Christina Hedborn*, f. 1833 3/12; † eft. 1893, i h. 1:a g. (G. 2:o 1890 1/6 i Gävle stadsförsaml. m. hustimmermannen *Jonas Pettersson*, f. 1825 15/2, i h. 2:a g.)

Barn i 1:a giftet:

1. *Johan Henric Robert Axel*, f. 1848 2/11; † ogift eft. 1893. Slaktare i Gävle.
2. *Knut Fredric*, f. 1849; † ogift 1885.
3. *Regina Katarina*, f. 1852 11/1; † 1913 27/7 i Stockholm. G. m. skräddarmästaren *Johan Fredrik Fredlund*, f. 1844 19/4; † omkr. 1895 i Stockholm.
4. *Amanda Mathilda*, f. 1853; † 19??. Fru *Sundberg*.
5. *Carl Albert*, f. 1854; † ogift eft. 1893. Handlande i Gävle.
6. *Gustaf*, f. 1855; † 1857 18/12.
7. *Jean Leonard*, f. 1857 31/1; † s. å. 26/10.
8. *Alma Gustafva*, f. 1858 1/4; † ogift 1937 7/12 i Knivsta församl.
9. *Anna Lovisa*, f. 1859 30/8 i Gävle; † eft. 1937 i Söderhamn. G. m. brädgårdsarbetaren *Norgren* där.
10. *Agnes Henrietta*, f. 1861 3/4 i Gävle; † 19??. G. *Calissendorff*.
11. *Elvira Laurentia*, f. 1862 17/11 i Gävle; † ogift eft. 1893.
12. *Gustaf*, f. 1864, stadsarbetare, † 19??. Se tab. 16.
13. *Oscar*, f. 1865 22/7 i Gävle; † 1866 19/2 där.

Tabell 16

GUSTAF (son av Henric Anton Herman, tab. 15), f. 1864 20/1 i Gävle stadsförsaml.; † 19?? där.

Stadsarbetare i Gävle.

G. 1887 15/10 i Gävle stadsförsaml. m. *Hilda Maria Lundberg*, f. 1866 25/10 i Ronneby; † eft. 1945 i Gävle. Dtr av brandfogden *Johan Wilhelm Lundberg* o. *Wilhelmina Maria Christina Valdau*.

Barn:

1. *Wilhelm Gustaf*, f. 1888, arbetare. Se tab. 17.
2. *Helge Mauritz*, f. 1890, stadsarbetare. Se tab. 18.
3. *Hilding Ferdinand*, f. 1891 3/6 i Gävle; † s. å. 6/10 där.
4. *Hilda Elvira Oskaria*, f. 1892 1/12 i Gävle. G. m. byggnadsarbetaren *Nils Robert Olsson*, f. 1895 12/3 i Kviinge (Kristianstad län).
Son av kusken August Olsson o. Hanna Jakobsson.
5. *Blenda Johanna Maria*, f. 1907 6/2 i Gävle. Var 1959 trol. ogift och bosatt på Karlberg i Gävle.

Tabell 17

WILHELM GUSTAF (son av Gustaf, tab. 16), f. 1888 25/3 i Gävle stadsförsaml.

Arbetare i Gävle.

G. 1911 20/8 i Gävle m. *Ester Viktoria Linnéa Vestberg*, f. 1892 3/1 i Gävle. Dtr av arbetaren Per Vestberg o. Katarina Wesström.

Barn: (alla födda i Gävle)

1. *Sven-Gustaf Viktor*, f. 1910 29/10. Gjuteriarbetare. (Gävle)
G. m. *Anny Linnéa Thunberg*, f. 1903 3/9 i Valbo. Dtr av arbetaren Johan Erik Thunberg o. Kristina Östblom.
2. *Gulli Linnéa*, f. 1918 4/11. G. m. arbetaren *Karl Martin Karlsson*, f. 1912 1/5 i Gävle. Son av stuveriarbetaren Johan Herman Karlsson o. Josefina Eugenia Haglund.
3. *Georg Wilhelm*, f. 1924 19/11. Arbetare. (Gävle)
4. *Per Gunnar*, f. 1926 1/9.

Tabell 18

HELGE MAURITZ (son av Gustaf, tab. 16), f. 1890 11/6 i Gävle stadsförsaml.

Stadsarbetare i Gävle.

G. 1911 23/7 m. *Maria Kornelia Sjödin*, f. 1889 4/2 i Sunne, (Värml. län).

Barn:

1. *Gösta Helge Bertil*, f. 1912, köpman. Se tab. 19.
2. *Margit Maria Elisabeth*, f. 1919 i Gävle (Staffan).

Tabell 19

GÖSTA HELGE BERTIL (son av Helge Mauritz, tab. 18), f. 1912 9/4 i Söderhamn.

Köpman i Gävle.

G. m. *Elsa Kristina Lindén*, f. 1905 20/12 i Hedesunda (Gävleb. län). Dtr av bonden Anders Jönsson Lindén o. Stina Eriksson.

Barn:

Edit Elsa Kristina, f. 1938 8/11 i Gävle (Staffan).

Tabell 20

FRANS (son av Jean d. ä., tab. 1), f. 1690 10/6 i Stockholm (Nik.); † 1742 26/12 där, begr. i Bedoireska gravkoret på Maria kyrkogård.

Grosshandlare, direktör för Ostindiska kompaniet, skeppsredare.

Burskap som borgare i Stockholm 1723 3/12. Direktör för Ostindiska kompaniet 1731. Stiftade 1739 tillsammans med flera andra handelsmän Sveriges första sjöförsäkringsbolag, Sjöassuranskompaniet. Fr. o. m. 1736 medlem av Franska reformerta församlingens styrelse. Frans Bedoire bodde med sin familj i det s. k. Leijonskiöldska huset, hela kv. Pan, mellan Stora och Lilla Nygatorna, vilket han inköpte 1729.

Litt.: E. Olán, Ostindiska Compagniets saga, 1920; T. Söderberg, Försäkringsväsendets historia . . ., 1935; L'Eglise Réformée Française . . ., 1924.

G. 1723 23/11 i Norrköping m. *Maria Elisabeth Ross*, f. 1703 27/9 i Norrköping (Tyska); † 1738 30/4 i Stockholm, begr. i Bedoireska gravkoret på Maria kyrkogård. Dtr av grosshandlaren och skeppsredaren Niclas Ross av den skotska klanen Ross o. Charlotta de Gomsez.

Barn:

1. *Charlotta*, f. 1725, dp s. å. 5/1 i Stockholm (Fransk-Luth.); † 1808 31/12 i Stockholm (Nik.), begr. på Maria kyrkogård. G. 1:o 1744 trol. i aug. m. sin kusin grosshandlaren och brukspatronen *Fredric Bedoire*, f. 171(4); † 1748 10/2, tab. 3. 2:o 1753 i maj m. sin sväger, kusins änklings och makes kompanjon direktören för Ostindiska kompaniet och grosshandlaren *Herman Petersen*, f. 1713, dp 29/12 s. å. i Göteborg (Krist.); † 1765 13/8 i Stockholm, begr. 14/8 s. å. i Maria kyrka, i h. 2:a g. (G. 1:o 1741 m. Magdalena Bedoire, tab. 2.)
2. *Maria Elisabeth*, f. 1726, dp s. å. i mars i Stockholm (Fransk-Luth.); † 1783 28/1 i Stockholm. G. 1743 22/9 i Stockholm (Fransk-Luth.) m. handelsborgmästaren i Stockholm *Engelbert Gother*, f. 1708 i Västerås; † 1775 7/3 i Stockholm (Maria). Son av råd- och handelsmannen i Västerås Engelbrecht Engelbrechtsson Gother o. Elisabeth Dorthéen.

Fig. 8. Jean de Bedoire, f. 1728; †1800.
Ceremonimästare, landshövding.

Oljemålning av Per Krafft d. ä. 1773. Äg. Friherre Eric Hajj, Onsjö fideikommiss, Vänersborg. Foto SPA.

3. *Jean*, f. 1727, dp s. å. 17/3 i Stockholm (Fransk-Luth.); † späd.
4. *Jean*, adlad *de Bedoire*, f. 1728 28/12 i Stockholm (Fransk-Luth.). Student vid Uppsala universitet 1746 3/11; kontorist på sin kusin Jean Henric Lefebures handelskontor 1747; auskultant i kommerskollegium 1752 26/2; utrikes resor 1752—56; svensk generalkonsul i Lissabon 1757 21/2; agent vid portugisiska hovet 1760 9/10; RVO 1775 28/5; adlad 1777 7/5 med namnet de Bedoire (introd. 1782 under n:o 2133); avsked från befattningen i Lissabon 1778 17/11; kommerseråds titel 1779 10/2; tjänstgörande ceremonimästare vid det svenska hovet 1782 15/4; RNO 1788 24/11; avsked från ceremonimästarbefattningen 1790 7/12; landshövdingss titel 1793 19/5; ledamot av Patriotiska Sällskapet 1785 12/3; † ogift 1800 30/12 i Stockholm (Jak.), begr. 1801 6/1 i Jakobs kyrka, varvid vapnet krossades av kanslirådet G. J. Adlerbeth.
5. *Johanna (Jeanna)*, f. 1729, dp 1730 23/1 i Stockholm (Tyska); † 1808 31/5 i Stockholm (Jak.), begr. s. å. 4/6 i Jakobs kyrka. G.

Fig. 9. Johanna (Jeanna) von Stockenström, f. Bedoire, f. 1729; †1808. Postum oljemålning av C. F. von Breda 1810. Äg. Friherre Eric Haij, Onsjö fideikommiss, Vänersborg. Foto SPA.

1750 28/6 m. riksrådet, presidenten i bergskollegium, kanslern för Åbo akademi, R & K av KMO m. m. greve *Eric von Stockenström*, f. 1703 9/4 i Örebro; † 1790 23/2 i Stockholm (Jak.), begr. s. å. 28/2 i Jakobs kyrka. Son av landssekreteraren Eric Lorentzson Stockenström o. Emerentia Rokes.

6. *Ulrica*, f. 1733 9/6 i Stockholm (Tyska); † i barnsäng 1769 27/4 i Stockholm (Jak.), begr. i Rosirska gravkoret på Ornö kyrkogård. G. 1753 8/11 i Stockholm m. presidenten i Svea hovrätt, KNO friherre *Johan Rosir*, f. 1709 29/11 i Västergötland; † 1789 14/6 i Stockholm. Son av lantbrukaren Gunno Persson o. Kristina Torbjörnsdotter.
7. *Frans*, f. 1737, dp s. å. 2/1 i Stockholm (Fransk-Luth.). Anställdes efter studier vid Uppsala universitet 1754 25/2 vid kommerskollegium; notarie där; lanthushållare och ägare av egendomen Akalla i Spånga; ämnessven i vetenskapsakademien 1767 28/1; † ogift 1776 13/3 i Stockholm (Maria).

VICTOR ÖRNBERG OCH VADSTENA SLOTT

AV ARNOLD SANDBERG

Vadstena slott hade efter änkedrottning Hedvig Eleonoras död år 1715 upphört att vara kungligt residens, men det hade redan dessförinnan börjat förfalla. Från år 1750 användes det som kronomagasinet, och huvudbyggnaden blev därför för spannmålsens skull nödortföttigt underhållen. Mera omfattande reparationer ägde rum 1777 och omkring år 1860.

Slottsområdet var ursprungligen mycket vidsträcktare än nu. Det omfattade nämligen utom själva slottet och borggården även stora staketinhägnade markområden i öster, söder och väster — Östra Stallgården (nuv. Övre Hamnparken), Slottsträdgården, Kalkhagen och Kronoängen. I norr bildade Vättern en naturlig gräns. Slottet låg därför förnämligt avskilt från Vadstena stad och den omgivande landsbygden.

Denna isolering upphörde på 1850-talet, då de 31 meter breda och 9 meter höga slottsvallarna på stadens begäran och efter beslut på 1847/48 års riksdag blev raserade och utlagda till hamnar. Visserligen hade Överintendentsämbetet lyckats avstyra, att själva borggården förvandlades till lastageplats, men den nya hamnen kom att ligga i och intill slottets vallgrav, och genom byte och upplåtelse hade staden och hamnbolaget av kronan förvärvat för hamnen behöfliga markområden, som förut hade tillhört slottet, och här uppfördes tre stora och fula magasin av trä och sedermera två stationshus. I Slottsträdgården byggdes ett sockerbruk, som år 1895 förvandlades till en ännu bestående och använd hospitalsbyggnad.

Slottet låg i landsförsamlingen S:t Per, men stadens växande intresse för slottet visade sig också däri, att den år 1898 gjorde en framställning om att Vadstena slott och den bebyggda delen av den intilliggande Kronoängen i administrativt och judiciellt avseende skulle överföras till staden.

Slottet lydde från 1800-talets mitt under både Överintendentsämbetet och länsstyrelsen i Östergötlands län, och den närmaste uppsikten utövades av en slottstillsyningsman, utsedd av länsstyrelsen.

År 1871 upphörde kronans spannmålsförvaring i slottet, och detta stod därefter utan funktion. Spannmålsbingarna fick stå kvar, och

flera av dem var gjorda av nedtagna målade brädtak. Eljest var salarna öde och upplystes blott, då de stora svarta magasinluckorna, som sedan 1700-talet ersatte fönstren, öppnades för vädring. Slottet uppläts emellertid vid enstaka tillfällen sommartid för utställningar och sammankomster. Borggården användes emellanåt för folkfester och nöjeställningar. Daterbara namnteckningar på murar och dörrkarmar visar, att de besökande, som slottsvakten då och då släppte in i det tomma slottet, kunde operera mycket fritt däri.¹

Under det utredningsarbete, som på 1890-talet föregick inrättandet av vår landsarkivorganisation, var det naturligt, att blickarna också kom att riktas på Vadstena slott. Här hade man en stor obegagnad statlig byggnad, som låg centralt i det då planerade mellersta arkivdistriktet, och här fanns ett gynnsamt tillfälle »att lätt och för billigt pris få till stånd passande arkivlokaler». Genom ett beslut på 1897 års riksdag blev Vadstena slott upplåtet till lokal för vårt första landsarkiv och 38 000 kronor anslagna för att till en början inreda den östra delen därav för detta ändamål. Lokalerna togs i bruk hösten 1899.²

Chef för det nya landsarkivet blev Victor Örnberg, som i över 30 år hade varit amanuens i Riksarkivet och nu var 60 år gammal. Han hade dittills främst gjort sig känd som släktforskare och genom utgivningen av Svensk slägtkalender, sedan omdöpt till Svenska ättartal, blivit den moderna borgerliga genealogiens grundläggare. Mindre bekant är hans banbrytande insats för tillkomsten av våra landsarkiv. I många år hade han med växlande framgång varit den ivrigaste förespråkaren för att de lokala arkiven skulle erhålla bättre vård och helst sammanföras till lokala arkivdepåer. Han var därför

¹ C. M. Kjellberg, Vadstena slott (1913), dens., Vadstena i forntid och nutid (1917), s. 110—120. F. Klemming, Vadstena slott, i Svensk arkitektur, 3 (1921). E. Lundberg, C.-Th. Thäberg & P. O. Westlund, Vadstena slott. En bilderbok tillägnad Gerda Boëthius (1940). S. Bergman, Seklernas Vadstena (1955). A. Sandberg, Ur Vadstenas slotts 1700-talshistoria, i Östgöta-Bladet 2, 4, 6/9 1957, dens., Karl XI:s besök i Vadstena 1675, i Östgöta Correspondenten 22/5 1958, dens., Vadstena slott på 1780- och 1790-talen, i Östgöta-Bladets julläsning 1962.

Överintendentsämbetet om planerna på en hamnbyggnad i Vadstena och slottsvallarnas rivning, se dess und. skrivelse 12/3 1850, Registratur 1850, Kungl. Byggnadsstyrelsens arkiv.

Vadstena stads und. skrivelse 1/7 1898 ang. inkorporering av viss del av S:t Pers kommun, Stadsfullmäktiges i Vadstena protokoll 1898, Vadstena drätselkammarens arkiv.

² Bihang till riksdagens protokoll år 1897. 1 saml. 1 avd. band 1: Kungl. Maj:ts proposition nr 1, åttonde huvudtiteln /91/ s. 242—272.

Victor Örnberg.
Blyertsteckning av Nils Janzon 1899.
Landsarkivet i Vadstena.

trots sin ålder självskrivnen som den förste landsarkivarien, när de idéer, som han så länge hade kämpat för, nu äntligen skulle förverkligas. Han hade tidigare inte prövats i självständiga administrativa uppgifter, men han visade sig vara en god organisatör med stor arbetsförmåga, och han lade därför under fem års tjänst i Vadstena-

arkivet en säker grund för dess fortsatta utveckling. Han dog i Vadstena 1908.³

Det visade sig snart, att landsarkivets inflyttning i slottet betydde en vändpunkt i dess historia och markerade slutet på den långa förfallsperioden. På Örnbjergs eget initiativ och efter hemställan av riksarkivarien C. T. Odhner blev Örnbjerg förordnad att med arkivarietjänsten också förena befattningen som slottstillsyningsman.⁴ Tillsyningsmannaskapet hade dittills varit en obetydlig och tämligen okänd bisyssla men blev nu genom Örnbjerg plötsligt en viktig och uppmärksamman tjänst. Enligt Örnbjerg innebar 1897 års riksdagsbeslut, att hela slottet hade ställts till landsarkivets förfogande, även om blott en del därav ännu hade tagits i bruk. Slottets ställning hade därigenom väsentligen förändrats. Landsarkivet och slottet var numera ett, varför allt som lände till det enas gagn eller skada medförde samma verkan för det andra. För att de oersättliga arkivalierna skulle få det bästa möjliga skydd kunde den av landsarkivet ännu oanvända delen av slottet ej upplåtas till något som helst annat ändamål. Några sammankomster kunde därför ej längre få förekomma i slottet eller på borggården.⁵

Dessa synpunkter var förvisso riktiga, och de biträdde också av riksarkivarien och i tillämpningen även av länsstyrelsen. Sannolikt skulle de utan allvarligare invändningar också ha godtagits av Vadstenaborna, om de blott hade framförts av någon annan än den nye landsarkivarien och slottstillsyningsmannen.

Örnbjerg var en ogift enstöring, som under de många Stockholms-åren endast hade umgåtts i den trånga kretsen av arbetskamrater på Riksarkivet och Kungl. Biblioteket. I Vadstena, där han köpte sig en fastighet vid Storgatan, sökte han inte komma in i den lilla stadens sällskapsliv, trots att passande umgänge säkert inte skulle ha

³ Om Victor Örnbjerg se B. Lager i Svenska män och kvinnor, 8 (1955), B. Hildebrand, Handbok i släkt- och personforskning, 1 (1961), s. 277—278, 309, A. Sandberg, Känd genealog banbrytare för landets äldsta landsarkiv (Svenska Dagbladet 1/10 1959), dens., Victor Örnbjerg, de lokala arkiven och landsarkivets tillkomst, i Arkivetenskapliga studier, 3 (1961), s. 185—205.

⁴ Örnbjerg till C. T. Odhner 8/7 1899, C. T. Odhners saml., RA. Riksarkivets skrivelse till länsstyrelsen i Österg. län 26/7 1899, Riksarkivets koncept nr 84/1899, RA. Länsstyrelsens förordnande för Örnbjerg 5/8 1899, E I: 1, Tillsyningsmannens för Vadstena slott (i det följande slottstillsyningsmannens) arkiv, VLA.

⁵ Se härom bl. a. Örnbjergs und. och aldrig ingivna skrivelse 1/5 1901, Örnbjergs saml., VLA, och dennes skrivelse till riksarkivarien 20/5 1901, Koncept 1901, VLA:s ämbetsarkiv.

saknats. Staden hade år 1900 2 328 invånare, och här fanns ju både borgmästare, läroverksrektor, dövstumsskoleledare och hospitalsöverläkare. Örnberg höll sig vresigt för sig själv, helt upptagen av sitt tjänstearbete och sina genealogiska forskningar. Hans enda sällskap utom en och annan besökande forskare var hunden Lova, som även följde honom till tjänsterummet.⁶ Han blev snabbt känd för sin originalitet och fruktad för sin ironi i tal och skrift.

Vadstenaborna fick snart erfara, att ett nytt statligt ämbetsverk hade etablerat sig i slottet, och att dess nitiske chef menade allvar, då han förklarade, att slottet aldrig mera skulle komma att användas till förlustelseort eller lekstuga för stadsbefolkningen. Det blev slut på den affärsannonsering på slottsporten, som dittills hade ägt rum, och i ett ordrikt anslag, även intaget i stadens tidningar, förbjöds rökning och varje slags osnyggande inom slottsområdet samt påbjöds, att den som ville ha båtar förtöjda längs slottsbron eller längs slottsgravens insidor skulle anmäla sig för arkivvaktmästaren för anvisning om plats. Det var om somrarna en vacker syn med segelbåtarna vid slottsbrons båda sidor, men Örnberg betraktade detta blott som en av stadsbornas många tilltagsenheter vid slottet och hade gärna önskat, att båtägarna hade blivit ålagda en förtöjningsavgift, som skulle användas till bestridande av smärre utgifter för slottet. Han nämnde det också för tf. landskamreraren i Linköping men denne avböjde förslaget, dels därför att länsstyrelsen skulle få besvär med bokföringen av dessa oförutsedda inkomster, dels och framförallt därför att en del Vadstenabor och hamndirektionen måhända skulle bli mindre gynnsamt stämnda mot målsmännen för det nya arkivet.⁷

Att Örnberg emellertid själv var likgiltig för sådana hänsyn visar hans handläggning av ett annat ärende, som också gällde den livaktiga segelsporten i Vadstena. Årets största tilldragelse i staden var segelsällskapet Vetterns kappseglingar i juli eller augusti. De samlade tusentals åskådare och brukade avslutas med en fosterländsk fest med prisutdelning. Denna hade de senaste åren ägt rum på slottets borggård. Då segelsällskapet hos Överintendentsämbetet anhöll om

⁶ Gårdshandlingar i Örnbergs saml., VLA. E. Hollman-Johansson, Jag minns min barndoms Vadstena (1958—62), s. 131—132. Fotografier i VLA:s ämbetsarkiv.

⁷ För det föregående se korrespondens mellan Örnberg och tf. landskamreraren Johan Lindby, Linköping, Örnbergs saml., VLA, och skrivelse från Örnberg till S:t Pers sockens kommunalstämma 18/2 1901, koncept i E I: 1, Slottstillsyningsmannens arkiv, VLA.

7—633070. *Personhistorisk tidskrift* 1963

samma förmån även sommaren 1900, blev framställningen remitterad till Örnberg för yttrande. I en lång skrivelse avstyrkte denne ansökningen, som också avslogs av ämbetet. Beslutet biträdades även av länsstyrelsen. Festen fick i stället hållas ute på hamnarmen, vilket också tidigare hade skett. Vadstenaborna hade svårt att förstå, varför det skulle innebära brandrisk för slott och landsarkiv, om man samlades på den grusbelagda borggården, där några år tidigare en kreatursutställning hade hållits. »Så kan», skrev en Vadstenatidning i denna sak, »på vandalismen följa en pietet, som vore glädjande, om den ej genom sin överdrift vore absurd.» Man fann sig dock lojalt i ändringen, men man harmades över det spydiga och insinuanta skrivsätt, som Örnberg hade använt i sitt yttrande, och över hans förlöjligande av festens syften. Segelsällskapet bestod enligt Örnberg av »välbärgade människor, hvilka på lediga stunder förströ sig med segling», varför något behjärtansvärt förhållande ej på ringaste vis föreläge. Sällskapets verkliga avsikt med lånet av borggården hade enligt honom ej varit att som man påstod oberört av allmänhetens påträngande få på borggården höja ett leve för konung och fosterland utan i stället att därigenom kunna uppbära en inträdesavgift för täckande av kostnaderna för priserna. Denna lilla finansspekulation, som sällskapet således oförmärkt hade sökt genomdriva, förtjänade därför ett så avgjort avslag, att lusten skulle betagas sällskapet och andra föreningar att upprepa försöket med sådana framställningar.⁸

Örnbergs impopularitet i staden ökades samma år ytterligare genom hans uteblivande från de stora festligheter, varmed Vadstena stad den 8 december 1900 firade sitt 500-årsjubileum i närvaro av landshövding Robert De la Gardie och biskop Carl Wilhelm Charleville. I en procession från borggården till klosterkyrkan skulle arkivarien vid landsarkivet enligt den tryckta processionsordningen ha gått efter Kongl. Direktionen för dövstumskolan och före lasarettsdirektionen. Enligt ett redaktionellt uttalande i en av stadens tre tidningar hade det väckt anstöt, att arkivarien, »vårdaren ex professo af våra gamla minnen», funnit lämpligt att ej personligen deltaga i minnesfirandet. Tidningen betraktade det också som en nästan oförlätlig försummelse av slottets styresman, att ingen enda flagga svajade över Vadstena slott, och harmades över att Örnberg hade lagt

⁸ Örnberg till Överintendentsämbetet 28/6 1900, Koncept 1900, VLA:s ämbetsarkiv. Östgöta-Bladet 13/7 1900.

i dagen sin unionsfientlighet genom att på sitt hus i staden låta hissa den rena svenska flaggan.

Örnberg besvarade aldrig offentligt detta angrepp. Av brev till riksarkivarien Odhner framgår, att han kände sig djupt sårad och betraktade tidningsuttalandet som en personlig hämnadeakt av redaktören. Vad flaggningen på slottet beträffar var anmärkningen också obefogad: slottet ägde nämligen icke någon flagga. Hade en sådan funnits, skulle Örnberg nog, påstod han, ha flaggat, men, tillägger han: det var stadens, ej slottets fest, och slottet och staden var lyckligtvis ännu två olika saker. Flaggningen hemma var hans ensak, och norrmännen var, menade han, bättre än svenskarna i det avseendet, att de satte sin egen flagga högst.

Örnberg hade länge gruvat sig för minnesfesten och redan ett par månader i förväg utverkat semester de aktuella dagarna. Förmodligen kände han sig för blyg och ovan för att delta i en sådan fest. Kanske förargade han sig över sin plats i processionsordningen. Men hans uteblivande innebar säkert också en medveten demonstration mot den stad, som enligt honom hade visat en oförsvarlig brist på kärlek till våra stora minnen och en föraktlig månhet om handel och näringar, när den förgrep sig på den härliga Vasaborgen genom att riva dess vallar och lägga ut dem till en ny hamn, och som fortfarande genom nya anspråk ådagalade en obillig egennytta och tilltagsenhet.⁹

Vadstena lilla landsförsamling S:t Per fick därför i Örnberg en villig medhjälpare, då den nu sökte hindra Vadstena stad att med sig inkorporera Vadstena slott och intilliggande delar av kommunen. Örnbergs skarpa penna var i livlig verksamhet, och han agiterade med samma energi och finurlighet som när han några decennier tidigare hade arbetat för de lokala arkivens skydd och landsarkivens tillkomst. Han avgav själv ett långt och fränt yttrande, rättade och spetsade till en annan tillfrågads, sökte påverka Dals häradsrätt i dess ställningstagande och författade den skarpa protest, som S:t Persborna på en gemensam kyrkostämma med bägge församlingarna hösten 1901 avgav mot den fortgående styckningen »av den urgamla landsförsamling, som nu kallas S:t Per, men som från början hetat Vadstena församling, vilket namn sedan, utan lands-

⁹ Om Örnberg och Vadstena stads minnesfest se Östgöta-Bladet 8 och 11/12 1900 och Örnberg till C. T. Odhner 1/10 och 26/12 1900, C. T. Odhners saml., RA.

församlingens medgivande, övertagits av den därinom under tidens lopp uppvuxna Laglösa köping.»¹⁰

Denna rappa och tvärsäkra skildring av Vadstena stads tillkomst skulle nog ej godtagas av den nutida forskningen. En del av Vadstena (området närmast klostret) kallades visserligen förr Laglösa köping, men det är oklart, om namnet ännu tidigare, som Örnberg menar, hade gällt hela staden. Det har dock säkert roat Örnberg mycket att kunna snärta staden med denna identifikation och med de för staden förklenande associationer, som det egendomligt klingande namnet med orätt måste väcka hos den oinvigde.

Frågan om slottets och landsarkivets trygghet hade då redan kommit under Kungl. Maj:ts prövning. Örnberg hade nämligen på våren 1901 efter omfattande förberedelser samlat sig till en lång skrivelse till Kungl. Maj:t, vari han gav en starkt personligt färgad skildring av den »förödelsens styggelse», som slottet sedan 1850-talet hade varit hemfallet åt, och i kraftiga och bittra ordalag påtalade kronans ofattbara efterlåtenhet och stadens och hamnbolagets egenmäktighet. Han underströk, att landsarkivets oersätliga arkivalier krävde bästa möjliga skydd för slottet, men att detta skydd i flera avseenden var bristfälligt. Sålunda kunde spåntaket på det nordvästra valltornet antändas av gnistor från ångbåtarna, som förtöjdes och vändes strax intill tornet. I farligt grannskap till samma torn låg på ett i Vättern utfyllt markområde ett stort förrådshus med torkria. Vågsvallet från båtarna kunde såsmåningom bortskölja jorden i vallgravens botten och därigenom undergräva slottets grundvalar. Ett ytterligare hot vore en framtida stadsbebyggelse längs motsatta sidan av vallgraven, om staden finge inkorporera den begärda delen av S:t Pers kommun. Med anledning härav förordade Örnberg, att Vadstena slott och borggård skulle fridlysas och ställas direkt under ecklesiastikdepartementets förvaltning. Slutligen borde Kungl. Maj:t anbefalla en utredning om sättet och villkoren för alla de avhändanden av slottets förra tillhörigheter, som hade ägt rum, i och för reduktion av det, som hade blivit villkorligt upplåtet, återgång av skedda byten, återköp av såld jord och upphävande av alla självtagna friheter samt minskning av sådana före landsarkivets inflyttning i slottet medgivna rättigheter, som kunde innebära fara för slottets och landsarkivets trygghet. Örnbergs mål var alltså ingen-

¹⁰ Denna episod studeras bäst i en dossier i E I: 1, Slottstillsyningsmannens arkiv, VLA.

ting mindre än en återgång till förhållandena före slottsvallarnas rivning och hammens tillkomst och ett återupprättande av det skyddsbälte av markområden, som tidigare hade funnits kring slottet.

Programmet var som synes till stor del en verklighetsfrämmande skrivbordsprodukt, ett historiskt fantasistycke med förslag till lösning av dagens problem med metoder från Karl XI:s tid, som Örnberg bör ha varit ganska väl förtrogen med efter sin tjänstgöring i Kammararkivet, där reduktionsarkivalierna förvaras. Lyckligtvis överlämnade Örnberg skrivelsen först till riksarkivarien Odhner. Denne blev mycket bekymrad. Han förstod ju, att den inte kunde vidarebefordras i befintligt skick, särskilt som den ju direkt klandrade Kungl. Maj:t för i det förgångna av Kungl. Maj:t självt vidtagna åtgärder och inte innehöll några bevisbara fakta till stöd för reduktionsförslaget. Han sände den därför tillbaka för omarbetning. Örnberg utslöt då bland annat förslaget om reduktion, och han erkände för Odhner, att hans förhoppningar härom aldrig hade varit stora, men att förslaget därom hade framställts för att han lättare skulle få vad han i övrigt önskade.

Den nya skrivelsen ställdes till riksarkivarien, och denne åberopade sedan de flesta av Örnbergs synpunkter i en egen underdånig skrivelse den 19 juni 1901, som slutade med ett förslag om att Vadstena slott skulle ställas helt under en arkivalisk styrelse, eftersom det numera till sin huvuddel var en arkivlokal. Trots en hovsam form innehöll riksarkivariens framställning ändock så många anmärkningar mot Vadstena stad, att dess magistrat avgav ett fränt remissvar och bl. a. framhöll, att riksarkivarien ej hade något med slottet som sådant att skaffa. Även länsstyrelsen hade invändningar att göra och ville ej avstå från sina befogenheter i fråga om slottet. Frågan om en särförvaltning för Vadstena slott förföll därmed och har sedan ej återupptagits. I två viktiga avseenden hade riksarkivarien och Örnberg dock inom kort framgång med sin aktion: spåntaket på det nordvästra valltornet ersattes med koppartak, och grundförhållandena i vallgraven kring slottet undersöktes av fackmän. Därjämte lät kronan sedermera anställa rättegång angående den mark, på vilken det förut nämnda förrådshuset låg. Kronan vann processen, och byggnaden blev efter några år borttagen.¹¹

¹¹ Örnbergs saml., VLA: Örnbergs refuserade und. skrivelse 1/5 1901 (koncept och original; konceptet uttaget av Örnberg ur VLA:s ämbetsarkiv) med missiv s. d. (det sistnämnda även i överkorsat koncept i VLA:s ämbetsarkiv),

Ett av de av Örnberg anförda exemplen på stadens självrådighet och egenmäktighet hade riksarkivarie Odhner försiktigtvis undvikit att åberopa i sin underdåniga skrivelse. Det var redogörelsen för hur hamnbolaget för underlättande av ångbåtarnas vändning i den trånga hamnen tillät sig att i nordvästra valltornet inslå järnkrokar, som vid sönderbrytning ersattes med nya. Detta var utan tvivel en självtagen rättighet, ty hamnbolaget hade ingen förfoganderätt över själva slottsbyggnaden, men hittills hade slottstillsyningsmännen icke gjort eller vågat göra några allvarliga försök att förbjuda intrånget.

Örnberg hade förmodligen inte uppmärksammat järnkrokarna och deras användning, förrän han en höstdag 1900 plötsligt stördes i sitt arbete på landsarkivet av ett kraftigt och ihållande buller från slottets motsatta sida och efter en stund upptäckte, att ett par arbetare höll på att slå i en järnkrok i det nordvästra valltornet. Han befallde dem att sluta, vilket de också gjorde, men ett par veckor senare hade kroken ändock blivit infästad utan att hamndirektionen först hade underrättat Örnberg därom. Denne tog då kontakt med hamndirektionens ordförande, hospitalsöverläkaren Thure Björck, som omtalade, att direktionen vid sammanträde hade beslutat att infästa kroken utan att först underrätta slottstillsyningsmannen därom. Själv hade han velat, att Örnberg skulle underrättas, men hade nedröstats av de övriga direktionsmedlemmarna. Han erbjöd emellertid proto-

C. T. Odhner till Örnberg 6/5 1901, Severin Bergh till Örnberg 6/5 1901, Örnberg till C. T. Odhner 8/5 1901 (koncept; original i C. T. Odhners saml., RA), C. T. Odhner till Örnberg 13/5 1901, Örnberg till C. T. Odhner 20/5 1901 (koncept; original i C. T. Odhners saml., RA).

Örnbergs officiella framställning till riksarkivarien 20/5 1901, Koncept 1901, VLA:s ämbetsarkiv.

Riksarkivariens und. framställning 19/6 1901 och länsstyrelsens i Österg. län remissyttrande däröver 30/6 1902 ha hamnat i AF-akt 529/1915, (F I b 1: 744), Kammarkollegiets arkiv. I denna akt kan processen om det i Vättern utfyllda området (den s. k. magasinostmen) med dess förrådshus följas (Kungl. Maj:ts dom 19/12 1913 och kungl. brev till länsstyrelsen i Österg. län 26/9 1919).

Riksarkivariens framställning och länsstyrelsens remissyttrande också i avskrift i E I: 1, Slottstillsyningsmannens arkiv, VLA (häri även avskrift av magistratens i Vadstena remissyttrande 21/4 1902; koncept därtill i Brevkonceptbok 1892—1902, Vadstena rådhusrätts och magistrats arkiv, VLA).

Utlåtande i nov. 1901 ang. grundförhållandena i vallgraven i E I: 1, Slottstillsyningsmannens arkiv, VLA.

Ang. kopparbeklädnaden på det nordvästra valltornet se riksarkivariens skrivelse till Överintendentsämb. 11/6 1901 (avskrift i E I: 1, Slottstillsyningsmannens arkiv, VLA), Överintendentsämb:s und. yttrande 6/10 1903 i AF-akt 529/1915, Kammarkollegiets arkiv, och Kungl. Maj:ts brev till Riksarkivet 23/10 1903 (avskrift i Inkomna skrivelser 1903, VLA:s ämbetsarkiv), vilken skrivelse även i övrigt innefattade Kungl. Maj:ts beslut med anl. av riksarkivariens framställning 19/6 1901.

Vadstena slotts nordvästra valltorn.
Foto: Ville Hansson, Vadstena, 1948.
Föreningen Gamla Vadstenas fotosamling.

kollsutdrag. Då detta dröjde, anhöll Örnberg skriftligt om ett sådant, men fick då till svar av Björck, att något sådant inte kunde sändas, då beslutet inte hade tagits till protokollet. Man förvånar sig inte över att Örnberg blev upprörd över hamndirektionens självrådighet och ohövlighet och betraktade det som en hämnd för hans åtgärder i samband med seglarfesten ett par månader tidigare.

Örnberg anmälde nu saken för länsstyrelsen och begärde, att hamnbolaget skulle förbjudas att begagna slottsmuren och i stället åläggas att tillräckligt långt från slottet utvidga hamnkanalen åt väster med en halvkrets, så att fartygen skulle kunna vända på sin tilläggsplats. Länsstyrelsen undvek att ta ställning i sakfrågan men fö-

reskrev, att hamnbolaget skulle underrätta slottstillsyningsmannen så snart något arbete skulle göras i eller vid slottet, och Örnberg fick samtidigt order att hänskjuta tveksamma frågor till länsstyrelsen men eljest lämna sitt samtycke.

Den krok, som slogs i hösten 1900, gick av på morgonen den 18 juli 1901, då fartyget Motala Express anlöpte Vadstena. Hamndirektionen sammanträdde samma dag och avlät en skrivelse till Örnberg med anhållan om dennes medgivande att få anbringa en ny krok. Ärendet angavs vara brådskande, varför svar väntades snarast möjligt. Örnberg mottog skrivelsen följande dag och var efter fyra timmar färdig med sitt svar. Detta var mycket kort. Han utbad sig, innan slutligt svar lämnades, upplysning om den rättsgrund, på vilken direktionen stödde ett slikt användande av Vadstena slott.

Hamndirektionen måste nu åter sammanträda. Det skedde följande dag, den 20, och man avlät sedan en skrivelse till Örnberg, som denne mottog två dagar senare. Häri påtalade man hans försök att förhåla denna för trafiksäkerheten viktiga fråga — det var ju mitt i turistsäsongen —, och meddelade, att en ny krok skulle insättas i valltorner den 24 juli kl. 8 f. m. Saken var nu ställd på sin spets. Hamndirektionen trotsade öppet slottstillsyningsmannen och därmed också länsstyrelsen.

Örnberg reste den 23 juli till Linköping och anmälde personligen hamndirektionens beslut för den nye landshövdingen Ludvig Douglas — denne hade just i de dagarna tillträtt sitt ämbete. Uppvaktningen ledde till att landshövdingen telegrafiskt förbjöd hamnbolaget att anbringa några järnkrokar i slottet, förrän länsstyrelsens tillstånd därtill hade erhållits. Nästa dag, den 24, anmodade länsstyrelsen skriftligen hamndirektionen att undersöka, om det fanns andra möjligheter för underlättande av fartygens manövrering än användande av krokar i valltorner. Hamndirektionen vände sig då till stadsbyggmästaren Hans Sjunnesson, och resultatet blev ett förslag om att man i två av valltornerets kanongluggar skulle insätta spännbockar med järnstänger och krokar. Trycket skulle därmed jämnt fördelas på de tjocka vallmurarnas insidor. Detta förslag förelades muntligt för landshövdingen, då denne i mitten av augusti besökte Vadstena som deltagare i Svenska Fornminnesföreningens stora möte där, och det vann hans gillande. Därmed borde ju tvistefrågan ha varit löst och bägge parter, hamnbolaget och slottstillsyningsmannen, tillfredsställda. Bolaget skulle fortfarande kunna vända båtarna i

hamnen, och slottstillsyningsmannen skulle inte längre behöva se slottsmuren söndersargad av inslagna och bortfallna järnkrokar. Landshövdingen uttalade också vid ett besök på landsarkivet förhoppningen att Örnberg inte skulle motsätta sig denna lösning.

Häri tog landshövding Douglas dock helt miste. Örnberg var nämligen fast besluten att inte nöja sig med den framgång han genom detta kompromissförslag redan hade vunnit över hamnbolaget och med den respekt han därmed hade skapat åt den nya arkivinstitutionen. Då landsarkivet tyvärr ej hade placerats i en nyuppförd och fritt belägen byggnad utan i en gammal vanvårdad, där självsvald av många slag hade fått inrota sig — orden är Örnbergs egna —, så var det hans orubbliga föresats att utan hänsyn till personliga obehag fortsätta kampen för att ge landsarkivet, »Östergötlands sannolikt värderikaste minnesskattkammare», det bästa möjliga skydd i det till förvaring därav upplåtna slottet. Detta mål kunde, menade han, endast uppnås, om all för landsarkivet främmande och skadlig användning av slottet helt upphörde, och ett sådant intrång utgjorde enligt honom de föreslagna spännbockarna. Om de insattes i tornet, måste de då och då tillses och hamnbetjäningen därför behöva ha tillträde till tornet. Slottet och borggården skulle således aldrig bli fredade för obehöriga besök. Han föreslog därför att i stället en dykdalb skulle nedslås i vallgraven att användas vid fartygens vändning. Hans svar på landshövdingens vädjan till honom blev därför detta: om länsstyrelsen beslutade i enlighet med hamndirektionens förslag, skulle han finna sig däri som av länsstyrelsen utsedd slottstillsyningsman men överklaga beslutet som arkivarie vid landsarkivet. Detta skedde också, när länsstyrelsen kort därefter officiellt godtog spännbocksförslaget.

Det blev nu en långdragen remissbehandling i vanlig ordning med yttranden av hamndirektionen, länsstyrelsen och överintendentsämbetet. Många hårda ord växlades. Örnberg arbetade med energi och tillförsikt för sin sak och prövade alla tänkbara vägar. Han hade hoppats att få stöd av Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen men lyckades inte få ärendet remitterat dit trots en personlig hänvändelse till dess chef och en hemställan därom i påminnelserna. Av hans privatbrev framgår, att han var djupt upprörd över vad han betraktade som länsstyrelsens pliktförgätna eftergivenhet och över att därför ensam behöva förfäkta kronans intressen mot hamnbolaget. Tyvärr røjde han också under denna strid en för hans ställning ganska

generande brist på verklighetssinne och praktisk erfarenhet. Han var fullt övertygad om att fartygen skulle kunna manövreras utan användning av slottet och framlade egna förslag därom. Om dykdalben är redan talat och även om förslaget om utgrävning av en halvkrets på andra sidan vallgraven. Ett tredje förslag av honom var att västra hamnarmen helt och hållet skulle genomskäras av en kanal, genom vilken ångbåtarna utan att behöva backa kunde återvända ut i sjön (Vättern är här mycket grund), och ett fjärde var, att båtarna skulle vända redan utanför hamninloppet och sedan backa fram till tilläggsplatsen 300 meter därifrån. Det är ej förvånande, att hamndirektionen karakteriserade dessa förslag som slottstillsyningsmannens bisarra funderingar.

Utgången blev en stor besvikelse för Örnberg, som in i det sista hade varit övertygad om framgång. Kungl. Maj:t lämnade nämligen den 7 mars 1902 besvären utan avseende, och avgörande för detta beslut hade varit överintendentsämbetets försäkran, att den föreslagna spännbocksanordningen icke kunde skada slottet. Därmed var den s. k. krokstriden slut, och spännbockarna blev därefter omedelbart inmonterade i valltornet, och där sitter de fortfarande och har aldrig — som Örnberg uppriktigt eller låtsat befarade — varit till någon olägenhet för slott eller landsarkiv. Sedan länge nyttjas de blott vid vändning av de stora kanalbåtarna.

Örnbergs åtgärd att överklaga länsstyrelsens beslut hade väckt landshövding Douglas' stora misshag, och detta kom t. o. m. till officiellt uttryck i den skrivelse till Kungl. Maj:t, vari länsstyrelsen tog ställning till riksarkivarie Odhners förut behandlade förslag att ställa slottet under en rent arkivalisk styrelse. Länsstyrelsen påpekade nämligen häri, att detta förslag hade sin upprinnelse hos landsarkivarien i Vadstena, och hävdade, att det med all säkerhet hade framkommit på grund av ett otillfredsställt maktbegär. Som ett exempel på landsarkivariens sätt att uppträda mot länsstyrelsen anfördes så dennes handlingssätt i den nyligen avgjorda krokfrågan.¹²

¹² Krokfrågan följes bäst i E I: 1, Slottstillsyningsmannens arkiv, VLA, där Örnberg omsorgsfullt samlat koncept, avskrifter och anteckningar i denna fråga. Upplysande är också Örnbergs korrespondens med Severin Bergh, Severin Berghs saml., RA, och den del av Örnbergs efterlämnade papper, som blivit liggande kvar i Örnbergs fastighet i Vadstena och nu ägas av nämndemanen Gunnar Peterson, Vadstena, nuv. ägare till denna fastighet.

Länsstyrelsens i Österg. län beslut 14/9 1901 i Inkonna skrivelser 1901, VLA:s ämbetsarkiv.

Örnbergs ställning som slottstillsyningsman var därmed ohållbar, och han önskade själv bli befriad från uppdraget. Lyckligtvis hade landsarkivet vid samma tid fått en ny tjänsteman, en ung amanuens, som kunde övertaga sysslan. I augusti 1902 skedde ombytet, sedan den nye tillsyningsmannen först hade varit inkallad till Linköping och av landshövding Douglas själv fått besked om att det inte ginge för sig att uppträda som Örnberg hade gjort.¹³

Landshövding Douglas' omdöme om Örnberg är inte överraskande, men det är säkerligen ändå inte rättvist. Det kan inte ha varit maktbegär, som drev Örnberg att trotsa länsstyrelsen. Därom har, som jag hoppas, den föregående skildringen givit klart besked. Örnberg var banbrytare både som genealog och som arkivman. Det nya landsarkivet i Vadstena betraktade han med en viss rätt som sitt verk och som resultatet av nära fyrtio års arbete och förhoppningar. Det måste ha varit en brinnande nitälskan att efter bästa förstånd och förmåga söka skydda denna nya institution, som bragte honom i konflikt först med Vadstena stad och dess hamnbolag och sedan också med landshövding och länsstyrelse. Hans självsäkra och osmidiga uppträdande kunde hos samtiden väcka både löje och förargelse, men om hans principfasthet, ärliga uppsåt och ödmjuka kärlek till våra arkivskatter och andra historiska minnen kan hos eftervärlden ingen som helst tvekan råda.

Örnbergs und. besvär 16/9 1901 i Koncept 1901, VLA:s ämbetsarkiv.

Kungl. Maj:ts brev till länsstyrelsen i Österg. län 7/3 1902, avskrift i Inkomna skrivelser 1902, VLA:s ämbetsarkiv.

Vadstena hamnbolags stämмо- och direktionsprotokoll 1901—08 (häri bl. a. landshövdingens telegram 23/7 1901 kl. 3.15), Vadstena drätselkammars arkiv.

Landshövding Ludvig Douglas' uttalande om Örnberg i länsstyrelsens und. skrivelse 30/6 1902, original i AF-akt 529/1915, Kammarkollegiets arkiv (jfr not 11).

¹³ E I: 1, Slottstillsyningsmannens arkiv, VLA. Muntligt meddelande till förf. av den nye slottstillsyningsmannen, numera f. d. andre arkivarien Gustaf Fjeterström, Vadstena, född 1877.

EN MÄRKLIG SVENSK I 1500-TALETS FRANKRIKE

Jean Bodin om Caspar Holste

AV GOTTFRID CARLSSON

I personhistorisk forskning får man bereda sig på överraskningar, som ibland kunna vara sensationella nog. Ett sådant fall skall här redovisas. Det rör sig om den på 1500-talet landsflyktige borgmästarsonen från Stockholm Caspar Holste. Knappt hade det visat sig, att denne som flyktling levde i f r a n s k exil, förrän det genom en oväntad sammanställning kunde fastslås, att han då spelat en till synes framskjuten roll i parisisk kulturmiljö. För detta sista rön tillkommer förtjänsten helt den utmärkte lärdomshistorikern professor *Johan Nordström* i Uppsala.

När jag i Personhistorisk tidskrift 1962, s. 84—88, publicerade den lilla studien »Reinhold Leuhusen och Caspar Holste», trodde jag, att där allt var sagt, som kunde sägas om den sistnämnde. För första gången i modern litteratur hade jag dokumentariskt lett mannens existens i bevis och styrkt, att han, efter att redan i 1540-talets förra hälft enligt uppgift ha vistats i Frankrike, i Paris vid 1560-talets mitt till förmån för sin unge, likaledes svenskbördige frände Reinhold Leuhusen utfärdade ett testamente, varefter han försvinner ur känt aktmaterial. Något annat och mer visste jag inte, och jag trodde därför, att ämnet för hans del var uttömt. Om det förhastade i denna mening blev jag omedelbart efter uppsatsens tryckning lika älskvärt som övertygande underrättad genom ett brev från professor Nordström av 17 april 1963. Min lärde Uppsalakollega hade nämligen i ett arbete av den europeiskt ryktbare franske statsteoretikern och historikern *Jean Bodin* († 1596), som tydligen på sin tid varit Caspar Holstes umgängesvän, funnit inte mindre än fyra ställen, där den landsflyktige svensken är mer eller mindre utförligt apostroferad.

Bodin grundlade sin litterära berömmelse med den närmast historiefilosofiska avhandlingen *Methodus ad facilem historiarum cognitionem*, vars företal är daterat den 1 februari 1566 men av vilken jag lika litet som professor Nordström känner något äldre tryck än det i Paris 1572 utgivna; texten har där enligt titelbladet blivit betydligt utökad. I *Methodus* ägnar författaren rätt stor uppmärksamhet åt

Sverige och dess folk. Det är landet, som frambringar det yppersta järnet, kallat osmund (s. 196). Om svensk historia, särskilt den medeltida, vet Bodin åtskilligt. Han nämner (s. 415 f.) Margareta Valdemarsdotter, hela Nordens härskarinna, och dennas efterträdare och adoptivson, den pommerske hertigen, men också Engelbrekt (Engelbertus), som efter att ha frigjort Sverige från beroendet av Danmark störtades »ciuili seditione», varpå de tre rikena återförenades under en bayrare (Kristofer). Sedan blev Kristian (I) vald till konung, och i fortsättningen regerade hans ättlingar ända till dess att Kristian II förjagades av Gustav Vasa (Gostauus) med påföljd, att stora, ännu inte avblåsta krig utbröto mellan danskarna och svenskarna. Slutligen, under ett sådant krig, miste »Henricus Sueciæ rex» (Erik XIV) frihet och välde på anstiftan av en yngre broder och med stöd av Stockholmsborgare; detta skedde 29 september 1567 (själva dagen är korrekt men året felaktigt för 1568!).

Gustav Vasa nämnes även eljest flerstädes (s. 143, 206, 316, jfr s. 227). Han hade, fastän till börden blott en enskild man (ex priuato), upphöjts på tronen, sedan han med bergsfolket dalkarlarnas hjälp övertunnit den grymme tyrannen Kristian (II). Det är troligt, att Bodin förvärvat en del av sin kunskap om Sverige genom umgänget med Caspar Holste. Direkt åberopar han dock denne som sin sagesman bara ett par gånger. Så sker, när han (s. 142) meddelar, att det i offentliga härbärgen »in Gothia» fanns gott om förstuckna spejare och spioner; likaså då han (s. 416) på tal om Erik XIV:s olycksöde (och Johan III:s regeringstillträde) säger, att i Sverige den ordningen lagligen gällde, att efter en konung, som hade flera söner — i detta fall Gustav Vasa — vilken som helst av de unga furstarna kunde utses till troninnehavare. Oss intresserar emellertid mest den karakteristisk han vid två olika tillfällen ger av Caspar Holstes person.

Allra först gör han det s. 124, där han bemöter ett påstående av Hippocrates, att människorna i Norden voro bleka och magra i motsats till dem, som bodde längre söderut. Denna uppgift kallar han absurd och argumenterar så:

»Atque hoc mihi dubitanti confirmauit Gaspar Holster Suecus¹ metropoli vrbe Stocolmiæ in intima Gothia oriundus, qui liberalis doctrinæ gloriam linguarumque varietatem cum armorum laude coniunxit, est enim toto vultu ac pilo ruber et plane *φοινικόρουχος*

¹ Bodin skriver alltid *Holster*, eller *Holsterus*; för förnamnet brukar han på franskt vis formen *Gaspar* (jfr. 1565 års testamentsakt, .PHT.1962, s. 86).

sine vitio cutis, mediocri statura, latis humeris, oculis admodum glaucis, hebeti visu: laborat enim perpetuo glaucomate».

När man läser denna personskildring, kan man vad den apostroferades yttre habitus beträffar näppeligen undgå att finna, att vi från så gammal tid inte ha någon annan motsvarighet om en svensk än Per Brahe d. ä.:s berömda teckning av morbrodern kung Gustav.² Där kunna vissa beröringspunkter iakttagas även i detaljer. Man tycker sig i helfigur se Caspar Holste, den rödblonda, bredaxlade mannen, av medellängd och med purpurfärgat ansikte, utan en fläck på sin hy men besvärad av en envis ögonsjukdom. Ändå stannar man längst inför omdömet om själva personligheten: exulanten från Stockholm förenade »liberalis doctrinæ gloria» och mångsidig språkkunskap med lofvärda militära förtjänster. Man förstår, hur det kunde komma sig, att främlingen, såsom testamentsakten omvittnar, blev krigskommisarie hos den franske monarken. Och orden om »liberalis doctrinæ gloria» karakterisera ju honom tillika som en fullgod representant för den i Paris blomstrande renässansbildningen, en beteckning, som i den högt kvalificerade Jean Bodins mun säkert inte får jävas. Den förstärkes ytterligare, då Bodin mot slutet av avhandlingen s. 477 f. återkommer till Caspar Holstes personlighet. Där jämför han ingen mindre än Olaus Magnus denne borgarson från Stockholm som exempel på den begåvningens nästan ojämförliga fruktbarhet, som »i vår tid» plötsligt yppat sig hos »goterna», vilka en gång hade förött det antika arvet. Eller som Bodin uttryckligen säger: »ad nostra tempora relabor, quibus multo postquam literæ toto pene terrarum orbe conquierant, tantus subito scientiarum omnium splendor affulsit, tanta fertilitas extitit ingeniorum, vt nullis vnquam etatibus maior, at ne Gothis quidem ipsis lectissima nuper ingenia defuerunt, testis est Olaus magnus, testis Holsterus, testes alij plerique: quasi decreuisset natura scientiarum vulnera nunc ab iis ipsis, a quibus olim erant illata, sanari». Längre i lovprisande av Caspar Holste kunde han inte gärna komma.

Man undrar, hur svensken ådagalagt sina vittra talanger. Hade han gjort det i någon för oss obekant skrift, eventuellt i tryck? Däröfver veta vi åtminstone tills vidare ingenting. Men Jean Bodin kände ho-

² Per Brahe den äldres fortsättning af Peder Svarts krönika, utg. af O. Ahnfelt, Lund 1896—1897, s. 1—3. — Per Brahe satte bevisligen stort värde på den statsteoretiske författaren »Johan Bodinus». *Kerstin Strömberg-Back, La-gen, rätten, läran* (1963), s. 188. Hade han även på den biografiska porträttkonstens område lärt något av denne sin franske samtida?

nom uppenbarligen mycket väl. I *Methodus* refererar denne till knappast någon då levande människa så eftertryckligt som till Caspar Holste, ingen samtida var heller i livet, som han så berömde.³ Förmodligen hade han kommit samman med Holste efter sin egen bosättning 1561 som advokat i Paris; som sådan tjänstgjorde han ännu 1572, då han utgav den tillgängliga upplagan av *Methodus* (»in Parisiorum senatu advocatus»). På Bodins auktoritet kunna vi nog våga antaga, att Caspar Holste var ett svenskt geni, ett sedermera bortglömt.

Om tidpunkten för den landsflyktige svenskens död har jag förut uttalat en förmodan, att den inträffade kort efter det att han låtit utfärda sitt bevarade testamente.⁴ Men eftersom han, som vi sett, ännu 1572 av Bodin (s. 124) omtalas i presens, kan man inte längre vara så säker på den punkten. Måhända skall fortsatt forskning ge oss klarhet därvidlag. För ögonblicket måste vi i vilket fall som helst nöja oss med de nu framdragna omnämningen från Jean Bodins sida, som Johan Nordström har bragt i dagen och så generöst ställt till en medforskarens förfogande och som härmed av mig kunnat utnyttjas.

³ Ytterligare blott tre eller fyra sagesmän, som kunna förmodas ha levat när han skrev, äro av honom, såvitt jag kunnat konstatera, omnämnda. S. 253 tackar han för arkivaliska upplysningar »Carolus Vicinus meus collega, vir et eruditione et integritate clarissimus» och likaså s. 344 »Carolus Mota collega meus antiquitatis studiosissimus ac optimus interpres» (densamme?). S. 109 och s. 124 omnämner han med beröm som interlokutör »Linguetus Gallus non minus doctrina quam diuturna totius Europe peragracione clarus» resp. »literis æque ac totius Europæ peragracione nobilis» och s. 109 även Caspar Peucer (Melanchthons måg; läkare och polyhistor, † 1602).

⁴ PHT 1962, s. 85.

MEDDELANDE

Fr. o. m. den 1 oktober 1963 övertages redaktörskapet för Personhistorisk tidskrift av redaktören vid Svenskt biografiskt lexikon fil. lic. Birgitta Lager.

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 20:— pr år + 70 öre för porto och uttages som postförskott för Personhistorisk Tidskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare, krigsarkivarie **BERTIL BROOMÉ**, Krigsarkivet, Stockholm 80. Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 25:—